

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav českého jazyka a teorie komunikace

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Veronika Jirků

Grafika a jazyk inzertní rubriky v čechoamerickém texaském periodiku *Svoboda*

Language of Advertisements in the Czech-American Texas Periodical *Svoboda*

Praha 2014

PhDr. Robert Dittmann, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě děkuji PhDr. Robertu Dittmannovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady, inspiraci a trpělivost při přípravě této bakalářské práce.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

podpis

Abstrakt

Tématem této bakalářské práce je popis vývoje jazyka inzertní rubriky v českoamerickém periodiku *Svoboda*, vydávaném od roku 1885 do 60. let 20. století v Texasu. V úvodních kapitolách stručně shrnujeme historii českého vystěhovalectví do USA, krátce představujeme českoamerickou texaskou komunitu s důrazem na žurnalistickou činnost jejích členů a charakterizujeme formální i obsahovou stránku analyzovaného periodika.

V hlavní části práce postupně analyzujeme čtyři ročníky týdeníku *Svoboda* na základě excerpce vybraných čísel z let 1886, 1906, 1926 a 1947. Změny sledujeme v rovině hláskoslovné, tvaroslovné, lexikální i syntaktické a pozornost je rovněž věnována grafice některých jevů, a to zvláště vlivu angličtiny. Ke komparaci výsledků našeho výzkumu využíváme výsledky dosavadního jazykovědného bádání.

Klíčová slova

emigrace do USA, americká čeština, Texas, Svoboda

Abstract

The aim of this bachelor thesis is to give a detailed description of the language development in advertisements in Czech-American periodical *Svoboda*. The periodical was issued from 1885 until the 1960s in Texas. Opening chapters sum up the history of Czech immigrants into the USA, present the Czech-American community in Texas emphasising their journalistic activity and characterise both the formal and content aspects of the periodical.

The main part focuses on the analysis of four volumes of the weekly newspaper *Svoboda* based on selected issues from 1886, 1906, 1926 and 1947. Changes emerge on phonological, morphological, lexical, and syntactic levels. The orthography of certain phenomena is modified as a result of the influence of the English language. The results of this study are compared with previous linguistic research.

Key words

immigration into the USA, American Czech, Texas, Svoboda

Obsah

1 Úvod.....	7
2 Vymezení problematiky a dosavadní bádání	8
3 Teoretická část.....	11
3.1 Emigrace do USA	11
3.2 Formování české komunity v Texasu a její vývoj.....	15
3.3 Obsahová a formální charakteristika periodika <i>Svoboda</i>	20
4 Praktická část.....	25
4.1 Metodologie	25
4.2 Grafika a hláskosloví.....	28
4.2.1 Pravopisné nedostatky	28
4.2.2 Kvantita.....	29
4.2.3 Vliv angličtiny	31
4.3 Morfologie	33
4.3.1 Podoba infinitivní koncovky	34
4.3.2 Tvar třetí osoby singuláru indikativu přezenta	35
4.3.3 Nářeční a hovorové prvky	37
4.3.4 Vliv angličtiny	38
4.3.5 Adaptace amerikanismů.....	38
4.4 Lexikologie	40
4.4.1 Citátové užití lexikálních amerikanismů.....	41
4.4.2 Konkurence českých a amerických ekvivalentů.....	41
4.4.3 Kombinace jazykových kódů	42
4.4.4 Kalkové překlady.....	44
4.4.5 Starší české lexémy	44
4.5 Syntax	46
4.5.1 Slovosled přívlastku shodného	46
4.5.2 Slovosled přívlastku neshodného	48
4.5.3 Koncové postavení slovesných tvarů.....	48
4.5.4 Další syntaktické jevy	49
5 Shrnutí a závěry	50
5.1 Přehled zkoumaných jevů.....	52
6 Seznam použité literatury	54
6.1 Prameny	54
6.2 Sekundární literatura	55

1 Úvod

„*Chléb náš vezdejší dej nám, dnes – anebo půjdem do Ameriky!*“¹ objevuje se v 60. letech 19. století v českém tisku. Právě v této době docházelo k početným odchodům českých krajanů do USA a emigrace se stala nezpochybnitelným fenoménem. V důsledku masové emigrace vznikalo za oceánem nové etnické společenství, které se formovalo v průběhu 19. a 20. století. Míru asimilace a akulturace lze pozorovat i prostřednictvím tisku, a proto cílem této bakalářské práce je přispět k poznání jazykové stránky významného čechoamerického periodika *Svoboda* v několika synchronních průřezech.

¹ Humoristické listy, 8. 6. 1867.

2 Vymezení problematiky a dosavadní bádání

Předmětem předkládané práce je analýza vývoje českého jazyka v inzertní rubrice týdeníku *Svoboda*, vydávaného v Texasu od roku 1885 do 60. let 20. století. Změny budeme sledovat v rovině hláskoslovné, tvaroslovné, lexikální i syntaktické. Metodika výzkumu je podrobně popsána v úvodu druhé části práce, na který navazuje vlastní rozbor. Pro snadnější orientaci jsou jednotlivé jazykové roviny zpracovány v samostatných kapitolách, které jsou nadále členěny podle zkoumaných jevů.

Texas je mezi českými osadami v USA výjimečnou lokalitou proto, že v něm převažovali mluvčí moravského původu a rovněž se v něm nejdéle udržela tzv. moravština, tj. nářečně zabarvená čeština imigrantů. Velká část Čechů přicházejících do Texasu totiž pocházela z historicky, nábožensky a etnograficky sjednoceného území Lašska a Valašska a regionální prvky se přirozeně projeví v jejich jazyce. Díky tomu se texaská čeština odlišuje od ostatních variant národního jazyka ve Spojených státech. Inzertní rubrika je zvolena z toho důvodu, že, jak uvádíme v části 3.3, nebyla redakčně upravována, takže dovoluje přiblížit se k autentickému jazyku. Navíc se jedná o žánr stabilně se objevující, s jistou strukturou, i když dynamicky se vyvíjející, což v několika parametrech budeme sledovat v druhé části práce.

O vystěhovalectví do USA existuje již nepřehledná literatura, z níž za nejpodrobnější považujeme tyto tituly Marek Vlha: *Mezi starou vlastí a Amerikou. Počátky české krajanské komunity v USA 19. století v transatlantické perspektivě* a Leoš Šatava: *Migrační procesy a české vystěhovalectví 19. století do USA*. Obě tyto práce jsou však časově vymezeny a zabývají se ranou fází české emigrace do Spojených států, tj. obdobím mezi lety 1848–1914. Je nutné též zmínit práce Tomáše Čapka *Padesát let českého tisku v Americe* a *Naše Amerika*, která je jeho nejrozsáhlejším dílem a o výjimečnosti této monografie vypovídá i to, že se jedná o vůbec nejrozsáhlejší syntézu o Čechách v Americe. Krajany v USA se v poslední době zabýval i Jaroslav Vaculík v práci *České menšiny v Evropě a ve světě*.

Českému jazyku v USA se dnes již také věnuje poměrně velké množství literatury. Nejpodrobnějším popisem mluvené americké češtiny je monografie Karla Kučery *Český jazyk v USA*, avšak texaské češtiny se dotýká pouze okrajově v rámci popisu americké češtiny obecně. Nejpodrobnější studií americké češtiny psané je monografie Aleny Jaklové *Čechoamerická periodika 19. a 20. století*, která nám umožňuje komparaci výsledků dřívějších analýz a našeho výzkumu. Avšak cílem Jaklové je obecná charakteristika žurnalistické češtiny, texty analyzuje poměrně stručně a napříč rubrikami, což přesahuje zaměření naší práce. Analýzou inzertní rubriky se doposud zabývala pouze Lucie Skružná ve

své bakalářské práci *Jazyk a styl čechoamerických periodik*, ačkoli vlastní jazykový rozbor zabírá pouze čtvrtinu celé práce a vybrané jazykové jevy nejsou interpretovány příliš do hloubky. Chybí část věnovaná syntaxi a rovněž nemáme k dispozici korpus textů, ze kterého autorka při svém bádání vycházela. V některých případech docházíme k odlišným závěrům i na základě studia sekundární literatury.²

Přímo o texaské češtině existuje již také obsáhlá literatura, publikovaná zejména v angličtině. Z etnolingvistického pohledu se jí zabývá Lida Dutkova-Cope, která o české komunitě v Texasu publikovala velké množství studií, z nichž uvádíme např. *Texas Czech of Texas Czechs: An Ethnolinguistic Perspective on Language Use in a Dying Language Community, Written Codeswitching and Ethnolinguistic Identities of a Czech Texan*. Texaské češtině se ve své monografii *Journeys into Czech-Moravian Texas* věnuje i Sean N. Gallup, který se mimo jiné zaměřuje na soudobý stav jazyka mezi potomky českých přistěhovalců. V popisu jeho charakteristických rysů vychází ze studie Kevina Hannana (*Ethnic Identity among the Czechs and Moravians of Texas*), jenž se zabýval rozlišujícími nářečními jevy zejména v oblasti hláskosloví. Na původ českých přistěhovalců a na tzv. moravštinu se v rámci české komunity v Texasu zaměřil také Robert Janák (*Geographic Origin of Czech Texans*) a James Mendl (*Moravian Dialects in Texas*), který společně s Clintonem Machmannem publikoval práci *Krásná Amerika. A Study of the Texas Czechs, 1859–1939*. Problematiku přejímání anglických výpůjček zohlednila ve své diplomové práci *English Loanwords in the Czech literary Language of Texas* Marie Kutac. Rozsáhlou práci *Vernacular Writing and Sociolinguistic Change in the Texas Czech Community* napsala Eva Eckertová společně s Kevinem Hannanem. Jejich cílem je popis jazyka mluvčích v rámci české komunity v Texasu prostřednictvím tisku, kulturních akcí, nekrologů a nápisů na náhrobních kamenech. Nápisům na náhrobních kamenech se Eckertová dále věnuje ve studii *Gravestones and the Linguistic Ethnography of Czech-Moravians in Texas*, jazyku v tisku ve článku *Community Translation in the Immigrant Press* a kapitole *Svoboda (1880–I. Světová válka)* v knize *Kameny na prérii. Jazyk v čechoamerickém týdeníku, vydávaném dlouhou dobu také v Texasu, Našinec* zkoumala Milena Šípková.

2.1 Struktura práce

První, teoretická část přibližuje charakter českého vystěhovalectví do USA a zasazuje tuto problematiku do dobového kontextu českých a amerických dějin. Vzhledem k zaměření

² Podle autorky např. neznají Kott ani Jungmann činitelská jména typu *prodávatel, vyrabitel, zhotovitel* apod., což neodpovídá námi zachycenému stavu těchto lexémů v dobových českých slovnících.

práce se však této látce věnujeme spíše okrajově, ač se přirozeně jedná o velké téma v oblasti české historiografie. Na základě sekundární literatury jsme se pokusili shrnout příčiny a okolnosti českého vystěhovalectví do Spojených států.

Protože je téma této práce specificky omezeno na území Texasu, v další kapitole se věnujeme formování a vývoji tamější komunity s důrazem na žurnalistickou činnost jejích členů. V tomto směru pro nás byla nejpřínosnější publikace *Kameny na prérii* a studie *Národ a jazyk: migranti v americké společnosti* od již zmíněné americké slavistky českého původu Evy Eckertové, která se zajímá nejen o motivaci českých přistěhovalců a o jejich život na americkém jihu, ale rovněž o jejich původ. Právě to je v naší práci důležitým momentem a do jisté míry tento fakt určuje její směr.

Samostatnou kapitolu věnujeme rovněž analyzovanému týdeníku *Svoboda*, který budeme charakterizovat po stránce obsahové i formální. Na tomto místě se budeme zabývat i jejím dalekosáhlým dopadem na českou obec, na kterém měl jistě největší podíl její zakladatel a šéfredaktor Augustin Haidušek. V závěru kapitoly podrobněji nastíníme, jaké důvody nás vedly k lingvistické analýze právě inzertní rubriky, nikoli např. dopisů od čtenářů apod.

3 Teoretická část

3.1 Emigrace do USA

Před představením čechoamerické texaské komunity a žurnalistiky je důležité stručně přiblížit charakter české emigrace do Spojených států a zasadit tuto problematiku do dobového kontextu českých a amerických dějin.

Ač je pro tuto práci stěžejní období od druhé poloviny devatenáctého století do 40. let století dvacátého, je třeba krátce uvést, že odchody Čechů do Ameriky probíhaly individuálně již po roce 1548, a to z náboženských důvodů. V devatenáctém a dvacátém století se pak jedná o důvody ekonomické a politické.³ Před masovou emigrací z počátku 50. let 19. stol. odcházeli do Ameriky spíše jednotliví vystěhovalci. Ty lze rozdělit do tří skupin: na české a moravské Židy, které motivovalo nerovnoprávné postavení v Rakousku, kněží Leopoldinského založení⁴ a na zběhy z rakouské armády.⁵

Za počáteční bod tzv. masové migrace Čechů do Ameriky bývá uváděn rok 1848 (do tohoto roku bylo zemědělské obyvatelstvo vázáno robotou), avšak k největšímu množství odchodů docházelo až od počátku 50. let po úpravě vystěhovaleckých předpisů. Vystěhovalectví se do té doby řídilo zákonem z roku 1832 a byla k němu potřeba řada podkladů, přičemž samo získání všech potřebných potvrzení a dokladů bylo pro občana značně obtížné.⁶ V 50. letech se tento proces zjednodušil, k vystěhování žadatel potřeboval vystěhovalecký pas (s jehož vydáním však ztrácel rakouské státní občanství a domovské právo v rodné obci), cestovní pas nebo legitimační kartu, která mu umožňovala dopravit se až do přístavu.⁷ I přesto však mnoho Čechů dalo přednost ilegální cestě a právě tyto nezákonné odchody rakouské úřední statistiky opomíjely.

Přesný počet Čechů, kteří v té době zvolili odchod do Ameriky, proto není znám. Orientační číslo pro období 1848–1900 dosahuje cca 215 000 osob.⁸ Tomáš Čapek uvádí, že tento počet nelze určit, protože rakouské úřady přestaly dělat po roce 1867 o vystěhovaných záznamy a v Americe z počátku nechtěli Čechy tabulovat jako samostatnou národnost.⁹

³ Vaculík, 2009, s. 269.

⁴ Jednalo se o organizaci založenou ve Vídni roku 1829 a hlavním úkolem jejích členů byla podpora katolické církve v Severní Americe prostřednictvím příspěvků od věřících a donátorů. Mezi nejznámější leopoldinské misionáře pocházející z českých zemí patří svatořečený Johan Nepomuk Neumann (Vlha, 2009, s. 64–65).

⁵ Vlha, 2013, s. 59–67.

⁶ Srov. Kárníková, 1965, s. 133.

⁷ Jaklová, 2010, s. 39.

⁸ Šatava, 1989, s. 158.

⁹ Čapek, 1911, s. 1.

Emigraci přestávají přistěhovalci náležet ke svému tradičnímu, navyklému prostředí a v nové zemi, ve které převládají jiné normy a zvyky, se stávají cizinci. Spojené státy navíc nebyly v osmnáctém a devatenáctém století otevřeny přítomnosti nových obyvatel a přistěhovalci byli často vystaveni nenávistným útokům veřejnosti. Jednalo se především o hnutí nativismu, teorie hlásající vrozenost idejí, dispozic a schopností,¹⁰ a Know Nothing. Na tomto místě Eva Eckertová zmiňuje výrok Benjamina Franklina v *Observation concerning the Increase of Mankind* z roku 1751, v němž se ostře ohradil proti Němcům a němčině v tom smyslu, proč by Američané měli tolerovat cizince, kteří se usazují v jejich osadách a pěstují si svůj jazyk a zvyky na úkor těch amerických. Zdůrazňuje i obavu poněmčení Pensylvánie.¹¹

Spojené státy byly považovány za útočiště politické a duchovní svobody. Češi toužili po společenské spravedlnosti, svobodě pohybu i vyjadřování bez policejního dozoru a cenzury. Masové vystěhovalectví pramenilo především z neuspokojivých politických poměrů a ekonomického vývoje v některých oblastech.¹² USA zároveň představovaly zemi lepších příležitostí. V souvislosti se zprávami z roku 1848 o nalezištích zlata v Kaliforni¹³ i se začali stěhovat lidé, jejichž stimulem k odjezdu byla tamější výše mezd, levné pozemky a situace na pracovním trhu.¹⁴

Vystěhovalectví ale nemuselo nutně pramenit z výše uvedených důvodů. Často mu mohly přecházet důvody osobního charakteru, např. útěk před nešťastnou láskou, touha po dobrodružství, mýty a představy o svobodné Americe, které podporovaly dopisy od příbuzných o úrodných pozemcích a kraji bohatém na lovnou zvěř. Zároveň se emigrace stala námětem novinových článků i literární tvorby, ruku v ruce s ní však kráčela protivystěhovalecká agitace, jelikož ze státního pohledu znamenala emigrace oslabování hospodářského potenciálu země.¹⁵

V 60. letech měly Spojené státy mezi Čechy i přes občanskou válku (1861–1865) kladnou odezvu. Občanská válka mohla totiž prokázat životaschopnost federalismu (USA

¹⁰ Akademický slovník cizích slov, 1998, s. 520.

¹¹ Eckertová, 2012, s. 19.

¹² „V 60. letech 19. století byla Habsburská monarchie dvěma nákladnými prohranými válkami i epidemiemi cholery a neštovic. České regimenty byly zdecimovány u Hradce Králové a vojenská služba se stala obávanější než kdy před tím. [...] V roce 1867 zkoumaly úřady v novojičinském okrese příčiny vystěhovalectví a ve zprávě uvedly, že vinu nese neutěšená hospodářská situace v kraji [...] Ve zprávě olomoucké obchodní a živnostenské komory z roku 1889 se uvádí, že se těžko najde v rakousko-uherské monarchii druhé průmyslové město, jež by v posledních letech utrpělo nepřízní poměrů tak jako Frenštát, kde ani do budoucna není možno hledět s nadějemi“ (Eckertová, 2004, s. 84–85).

¹³ „Americký census v Kalifornii v roce 1820 zachytil pouze 87 obyvatel pocházejících z Rakouska [...] Zdá se, že tradiční tvrzení o lákadlu zlaté horečky je spíše mýtem a že očekávání v Novém světě tvořilo o něco víc než jen představy o snadném zbohatnutí“ (Vlha, 2013, s. 93).

¹⁴ Jaklová, 2010, s. 36.

¹⁵ Vlha, 2013, s. 294.

byly v té době první demokratickou republikou a zároveň nejmohutněji federalizovaným státem na světě). Úprava státoprávního postavení českých zemí se stala přeneseně schůdnou ve vlastním prostředí poté, co byla obhájena jednota Spojených států. Zajímavým impulsem je rovněž analogie postavení černochů na americkém jihu a Slovanů v Habsburské říši.¹⁶ Ze statistik vyplývá, že přistěhovalci byli válečným konfliktem odrazeni zhruba dva roky a nová vlna směřující za oceán proudila i v době nejistého výsledku.¹⁷

Občanská válka však přinesla i zklamání, a to Čechům již v Americe žijícím. V Texasu byli nahnáni do řad konfедераční armády a právě ona obava z narukování byla častým důvodem pro útěk z jejich rodné vlasti. Doma toužili po svobodě, a zatím se v Americe střetli s otrokářstvím, které měli ještě podporovat.¹⁸ Muži se proto často stávali řidiči přepravujících bavlnu do Mexika, což je od vojenské služby osvobozovalo, protože prodej bavlny byl rozhodující pro udržení konfедераční armády. Avšak ať už převáželi bavlnu nebo bojovali ve válce, jejich rodiny na nich byly závislé a díky jejich nepřítomnosti se stávaly snadnou kořistí pro záškodnické gangy.¹⁹

Důsledkem těchto početných odchodů Čechů do Spojených států je vznik a formování nového etnického společenství. Komunity se formovaly v druhé polovině 19. stol., což usnadňovalo život nově příchozím Čechům, protože přicházeli do osad, v nichž již fungovaly české školy a kostely, spolky i místní tisk. Vzhledem k zaměření této práce se dále budeme zabývat přistěhovalectvím do Texasu, ačkoli Češi a Moravané mířili kromě Texasu také do Iowy, Minnesoty, Nebrascy, Wisconsinu a Kansasu, z měst se pak imigranti usazovali nejčastěji v Chicagu, Baltimoru, New Yorku, New Orleans, St. Louis, Detroitu a Clevelandu.²⁰

Mezi lety 1870–1920 docházelo k nejvyššímu počtu české imigrace do Texasu,²¹ např. v letech 1900–1906 oficiálně emigrovalo z rakousko-uherské monarchie celkem 94 600 Čechů a Moravanů, z toho jich asi 7 500 mířilo právě na jih.²² Značný dopad na čechotexaský jazyk i kulturu má fakt, že 81 % krajanů přicházejících do Texasu pocházelo z oblastí severovýchodní Moravy, Lašska a Valašska, 9,9 % z jihovýchodních Čech z okolí

¹⁶ Vlha, 2013, s. 112.

¹⁷ Thernstrom, 1980, s. 262.

¹⁸ Eckertová, 2004, s. 78.

¹⁹ Gallup, 1998, s. 5.

²⁰ Eckertová, 2004, s. 16–17.

²¹ Úbytek obyvatelstva v českých zemích v té době dosáhl půl miliónu. Ve 40. letech tento úbytek představoval 54 000 (Kořalka, Kořalková, 1993, s. 30–31).

²² Eckertová, 2004, s. 172–173.

Lanškrouna.²³ Po první světové válce se počet příchodů do Texasu snížil, s čímž souvisí i vznik Československa,²⁴ v období první republiky se pak vystěhovalectví řídilo přísnými kvótami. V roce 1920 tvořili Češi 3,5 % obyvatelstva v Texasu, což odpovídá 49 929 příslušníkům české obce, jejichž (nebo alespoň jednoho z jejich rodičů) mateřským jazykem byla čeština. O dvacet let později počet krajanů vzrostl na 62 680.²⁵ Také je doloženo, že česká komunita v Texasu se ze všech osad ve Spojených státech udržela vůbec nejdéle.²⁶

²³ Tyto hodnoty uvádí ve své studii Robert Janák, Gallup dodává: „Records kept by immigration authorities do not track internal U.S. settlement, so how many Czech immigrants actually came to Texas is extremely difficult to ascertain“ (Gallup, 1998, s. 4).

²⁴ „By then the first Czechoslovak Republic had been established, and much of the impetus for people to leave had subsided“ (Gallup, 1998, s. 5).

²⁵ Gallup, 1998, s. 5.

²⁶ Eckertová, 2004, s. 182.

3.2 Formování české komunity v Texasu a její vývoj

Česká texaská komunita se začala formovat v 50. a 60. letech devatenáctého století. Většina Čechů přicházejících do Texasu pocházela zejména ze severomoravské oblasti Lašska, Valašska a severních Čech a usazovala se v úrodné černozemní oblasti ve středním Texasu (tamější nejstarší české vesnice jsou Praha, Hostyn a Dubina). Protože již doma žili v okrajových oblastech vzdálených pokroku, byli izolováni jednak zeměpisně, jednak jazykově. Právě proto mohli snadněji podléhat prvním zprávám od krajanů z Texasu a zároveň pro ně bylo určující teplé podnebí i levné pozemky, vhodné pro pěstování bavlny, kukuřice, pšenice, tabáku či cukrové třtiny nebo k chovu dobytka.²⁷

Specifickým rysem Čechů v Texasu byla jejich soudržnost. Skupiny se sdružovaly na základě příbuzenských nebo přátelských vztahů a poměrně izolovaně žily a hospodařily v osadách soustředěných kolem kostelů a spolků. I tato skutečnost odlišuje texaské Čechy od českých přistěhovalců v dalších státech USA, oproti ostatním totiž tvořili díky etnografické, ekonomické, náboženské a historické blízkosti společně s příbuzností a srozumitelností vlastních dialektů poměrně homogenní skupinu.²⁸ I přes moravské kořeny se jejich vnějším označením stal termín *Bohemian*, nikoli *Moravian*, a to i přes to, že toto označení bylo často užíváno v pejorativním smyslu. Termín *Bohemian* byl totiž velmi rozšířený mezi ostatními etnickými skupinami, jejichž členové často nechápali přesný význam těchto odlišných termínů.²⁹ Proto také často docházelo k zaměňování Čechů s Cikány, zažité slovo *Bohemian* mělo totiž v anglosaském světě více významů a jedním z nich byl též Cikán. Termín *Czech* se ustálil až ve dvacátém století, tudíž někdy docházelo k nedorozumění ohledně původu krajanů. Texaský lékař Dignovity se o tom zmiňuje ve svých pamětech: „Mnohokrát mě pobavilo, že když jsem byl zdánlivě dobře informovanými lidmi otázan na mou národnost, a odpověděl jsem jim, že jsem Čech [*Bohemian*], užasli a považovali mě za Cikána.“³⁰

Jedním z prvních zájmů vznikající české komunity bylo naplnění náboženských potřeb jejích členů.³¹ Sjedení katolickou vírou ale nebylo mezi Čechy v USA zcela obvyklé a nejčastěji bylo toto přesvědčení zastoupeno mezi přistěhovalci ve farmářských komunitách. Ostatní přimkli buď k vyznání zvanému volnomyšlenkářství, které se velmi odlišovalo od

²⁷ Eckertová, 2004, s. 18–19.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ Gallup, 1998, s. 90.

³⁰ Vlha, 2013, s. 241.

³¹ Gallup, 1998, s. 7.

silně nábožensky orientovaných Američanů, nebo k proudu evangelického.³² Právě k poslednímu jmenovanému se připojila i část Čechů (cca 20 %) v texaských osadách. František Matouš Klácel v dopise Tomáši Bratránkovi píše: „*Já bych rád poprosil p. biskupa, aby mně pomohl k misi do Texasu, nevím, jak mu to mám přednésti na vizitaci. Je to potřebná věc, aby ten náš lid, jenž se tam valně stěhuje, měl kněze; neb oni tam vám přestupují, jak jsem z listů odtamtud se dozvěděl, k moravským bratrům; vidíte, to katolíkům nemůže být lhostejné, já bych troufal si přivést je na pravou cestu zase.*“³³ Avšak Eckertová píše, že pouta sdíleného náboženského cítění byla kolikrát silnější než pouta společného vyznání, a tak když nebyl v okolí žádný katolický kostel, chodívali i katolíci na bohoslužby mezi bratry. Jindy zase vyznání překonalo národnostní zřetele a na mších se pak scházeli Češi s katolickými Němci.³⁴

Podobnost mezi českými a německými osadníky lze pozorovat v mnoha směrech. Předně je Američané považovali za schopné farmáře, protože dokázali efektivně využít malé pozemky a uměli pracovat i v tvrdých podmínkách. Dále si obě strany zachovaly po dlouhou dobu svůj mateřský jazyk a kulturu, byly demokraticky orientovány a zaujímal podobný postoj vůči černochům a Mexičanům.³⁵ Oproti nábožensky a kulturně sjednoceným Čechům tvořili Němci rozvrstvenou skupinu – pocházeli z různých oblastí, byli různého náboženského vyznání i společenského postavení a povolání, o čemž svědčily i jejich širší ekonomické ambice. Snadnější asimilaci německým přistěhovalcům umožňovala také jazyková blízkost k angličtině.³⁶ Veškeré podobnosti si ale obě národnostní menšiny nerady připouštěly, vzájemně se ignorovaly, někdy docházelo i k ostrým střetům. Eckertová dodává: „*Národnostní konflikt, plynoucí z české podezíravosti Němců a německého opovrhování Slovany, se přenesl z domova do Texasu, kde se ještě prohloubil, ačkoli Američané mezi oběma národnostmi většinou nerozlišovali.*“³⁷

Češi si v Texasu zakládali na své pracovitosti a dovednosti vytěžit z mála maximum, domácí k nim však zdaleka nepřístupovali jako k sobě rovným a společně s indiány a černochy byli Češi považováni za podřadné cizince, a to i díky neznalosti angličtiny.

³² Jaklová, 2010, s. 49.

³³ Dvořáková, 1976, s. 121.

³⁴ Eckertová, 2004, s. 106.

³⁵ Ačkoli Češi vycházeli s černochy a Mexičany žijícími na periferiích měst a osad sousedsky a mírumilovně, pohlíželi na ně stejně jako americká společnost, nikdy však nedocházelo z české strany k přímému pronásledování nebo lynčování, o kterém každý den informovala *Svoboda*. Černoši (pro Čechy „barevní“ či „negři“) se nesměli účastnit bělošských kulturních a společenských akcí a i některé české spolky výslovně vymezovaly členství barvou pleti. Mexičané zase představovali nejlevnější pracovní sílu, byli ochotni pracovat za nejnižší plat (Eckertová, 2004, s. 167–170).

³⁶ Eckertová, 2004, s. 98–100.

³⁷ Eckertová, 2004, s. 155–156.

Američané sami sebe nepovažovali za potomky přesídlenců z Evropy, ale za domorodce, kteří se podíleli na utváření civilizované společnosti, jež poskytuje přistěhovalcům ráj na zemi. Za morálně nadřazenou považovali puritánskou víru a nechápali oddanost Čechů svému vyznání, které udávalo směr jejich každodennímu životu. Česká komunita působila uzavřeně, vystupovala jako celek a zároveň si uvědomovala svůj národní původ a hybnost vlastních dějin. Toto uvědomění pak stavěla nad americké hodnoty.³⁸

Etnický původ českých přistěhovalců, ke kterému se hrdě hlásili, se nadále odrážel ve způsobu jejich každodenního života. S tím souvisí i fakt, že v rodné vlasti bylo mimo dosah mnoha Čechů vlastnit půdu, a tak se pro ně rozsáhlé texaské prémie staly příležitostí a výzvou.³⁹ Češi se snažili o vytvoření nového českého domova a soustřeďovali se v zajištěném osídlení, které museli přizpůsobit texaské krajině, ale kterému dokázali vtisknout český ráz. Pravidelně se scházeli v krajanských spolcích, měli vlastní školy a kostely se hřbitovy, začali vydávat noviny a časopisy. Projevili snahu o zachování kultury přenesené z domova, již nadále rozvíjeli.⁴⁰

Jedním z důvodů, proč si po tak dlouhou dobu čeští přistěhovalci udrželi svou svébytnost a nezávislost, bylo jejich národní uvědomění. Do Texasu se totiž přeneslo obrozené nadšení a do jisté míry i slovanofilství. Národní život byl budován prostřednictvím mateřského jazyka a díky tereziánským reformám už téměř všichni uměli číst a psát, patřili tak k nejvzdělanějším, což bylo předpokladem rozkvětu českého novinářství doma i v Texasu.⁴¹ Kromě domácího národního obrození měly na jazyk čechoamerické texaské komunity vliv i angličtina s němčinou jakožto mateřské jazyky sousedů v USA.

Podle Gallupa byla čeština nejrozšířenějším slovanským jazykem v Texasu a zároveň ji považuje za nejvíce fascinující aspekt česko-texaské kultury.⁴² Právě jazyk byl určujícím faktorem pro udržení komunity, stal se pojítkem a symbolem přistěhovalců. Mísila se v něm spisovná čeština a moravské nářečí ze severovýchodu, které zřejmě dominovalo. Díky moravskému původu části přistěhovalců se texaská čeština odlišuje od ostatních variant národního jazyka v jiných částech USA. Hannan pozoruje, že jazyk některých texaských mluvčích má dokonce blíže ke spisovné slovenštině než k češtině.⁴³

³⁸ Eckertová, 2004, s. 89–91.

³⁹ „After all, land ownership, therefore, became an important indicator of status as success, as well as a practical asset. [...] a lack of hospodářství was a much more serious fault than getting drunk in public or not showing up for church” (Gallup, 1998, s. 9).

⁴⁰ Eckertová, 2004, s. 97.

⁴¹ Eckertová, 2004, s. 15.

⁴² Gallup, 1998, s. 94.

⁴³ Eckert, Hannan, 2009, s. 95.

K udržení mateřského jazyka a domácí kulturní tradice přispělo i zakládání různých spolků, které přistěhovalcům poskytovaly domácí zázemí a v nichž se krajané mohli scházet, pořádat vlastní divadelní, hudební i taneční zábavy (s čímž souvisela i záliba v dobrém pivu)⁴⁴, čtenářské kroužky, ve kterých se debatovalo o výstavbě kostelů a škol. Spolky nejenom, že napomáhaly k zachování národní identity, ale zastávaly i funkci ekonomickou, poskytovaly vzájemnou finanční výpomoc, pojištění a finanční podporu. Zároveň bylo ale nutné stále připomínat nutnost učení se angličtině, protože to byl oficiální jazyk jejich nového domova, ve kterém bylo třeba řídit se tamějšími zákony a dbát na své občanské povinnosti.⁴⁵

Ne vždy však byli Češi této myšlenky otevření. Urputně usilovali o vlastní svébytnost a soběstačnost, což v dominantním angloamerickém světě pozbývalo smyslu. Znalost angličtiny byla nezbytná pro to, aby mohli zastávat úřední místa a rozuměli potřebným listinám a zákonům. Češi přišli do USA s vírou ve svobodu a s podporováním demokratických ideálů, k nimž samým ale vzhlíželi spíše než k realitě. Demokracii si vykládali podle vlastního hodnotového systému a při volbách nehlasovali tak úplně pro demokratickou nebo republikánskou stranu, ale pro vlastní idealistickou představu o vládě lidu. Tato představa společně s katolickou vírou tvořila svéráznou identitu českých přistěhovalců, což zůstalo nepochopeno Američany, kteří v katolické víře spatřovali jistou hierarchii, v níž byl jedinec druhořadý, a to se podle domácích s demokracií neslučovalo.⁴⁶

Některé české spolky a časopisy vyzdvihovaly český národní život jako prvořadý. Časopisy a noviny byly mezi etnickými komunitami velmi populární, a to také proto, že poskytovaly přistěhovalcům zprávy z jejich vlasti, což přirozeně hlavní americký mediální proud přehlížel. Staly se tak důležitou složkou přímého kulturního přenosu z domova. Český psaná čechoamerická periodika začala vycházet v 60. letech devatenáctého století a jejich funkcí bylo přistěhovalce informovat, vzdělávat a orientovat v jinoetnickém prostředí. Z dnešního pohledu tato periodika vydávají svědectví mj. o historii emigrace Čechů v USA. Nejčastěji vycházely týdeníky. Jaklová uvádí, že v letech 1860–1958 vycházelo s týdenní periodicitou 132 různých titulů.⁴⁷ V tomto směru byla situace v Texasu zcela obdobná, i zde se vytvořila silná základna pro českou žurnalistiku. Předpokladem rozvoje tisku v emigraci byla všeobecná gramotnost přispěvatelů, což podporoval fakt, že čeští přistěhovalci patřili

⁴⁴ „Češi sami sebe odkazovali s humorem a ironií jako na národ alkoholiků, kteří čeří klid pokojných osad, ale zároveň jim upřímně záleželo na tom, aby svým chováním nepůsobili komunitě veřejný výsměch a pohanu a „jinoetnickovci“ si o nich neudělali horší dojem“ (Eckertová, 2004, s. 131).

⁴⁵ Eckertová, 2004, s. 127–129.

⁴⁶ Eckertová, 2004, s. 139–143.

⁴⁷ Jaklová, 2010, s. 11, 63.

k nejvzdělanějším.⁴⁸ Jako vůbec první periodikum v Texasu vyšel roku 1879 týdeník *Texan* (1879, týdeník politický, poučný a zábavný), do konce století pak následovaly *Slovan* (1879–1890, týdeník politický, poučný a zábavný), *Česko-slovanský rolník v Texasu* (1885–1889, orgán farmerské aliance v Bryanu), *Svoboda* (1886–1966, Demokratický týdeník věnovaný zájmům Čecho Slovanů v Texas)⁴⁹, *Rolník texaský* (1887–1888, orgán českých spolků Státní farmérské jednoty v Texas), *Rolník – The Agriculturist* (1888, týdenní list věnovaný zájmům čechoslovanského rolnictva v Americe), *Obzor* (1891–1912, týdenník politický, hospodářský a zábavný. Orgán Slovanské podpůrné jednoty státu Texas), *Nový domov* (1895–1970, nejrozšířenější katolický polotýdeník věnovaný zájmům československých katolíků v Texas), *Slovanská jednota* (1897–1898?). V období před druhou světovou válkou vycházelo v Texasu na třicet českých novin, časopisů a novinových příloh.⁵⁰

Češi přijali Texas za svůj nový domov, statečně bojovali v obou světových válkách a účastnili se demokratických voleb. Po roce 1914 však museli čelit vyhrčené veřejné kampani za národní sjednocení, což byl přesný opak relativně tolerantního přístupu k přistěhovalcům před první světovou válkou. I přes velkou vlnu amerikanizace a diskriminace se Češi scházeli ve spolkových síních, zakládali katolické školy, vydávali české noviny, udržovali vlastní tradice atd., čímž svou komunitu uhájili. Sociální stabilita poskytovala komunitě pevné základy a díky tomu nebyli Češi nuceni přejít ve vnitřní komunikaci na angličtinu. Postupně si však přisvojovali ideály svobody a principy demokracie a stávali se z nich texaští Češi.⁵¹

Druhá světová válka a její následky v oblasti sociální a technologické zapříčinily postupný rozklad české komunity v Texasu. Působení v armádě mělo za důsledek, že mladí muži se po návratu z války nevraceli do izolovaných komunit, aby udržovali jazyk a kulturu svých předků. Nově budovaný dálniční systém ničil osady a ekonomická struktura majoritní společnosti lákala nové generace ke stěhování do velkých měst. Osobní pouta se starou vlastí pak byla přetřhána v souvislosti s komunistickým převratem v ČSR roku 1948.⁵² Ačkoli se v padesátých letech česká komunita rozpadla a její členové se přizpůsobili angloamerickým normám, jisté povědomí o soudržnosti se udržovalo díky českému tisku a rozhlasovému vysílání. Pole působnosti češtiny se však postupně zužovalo a angličtina pronikla do domácností a soukromí, kde dříve zaujímal podřadné postavení.⁵³

⁴⁸ Eckertová, 2004, s. 127–129.

⁴⁹ Srov. „Nejstarší český časopis na jihu. Založen roku 1885“ (*Svoboda* 12. 1. 1947, s. 1).

⁵⁰ Jaklová, 2010, s. 411–572.

⁵¹ Eckertová, 2004, s. 171–174.

⁵² Gallup, 1998, s. 9.

⁵³ Eckertová, 2004, s. 202.

3.3 Obsahová a formální charakteristika periodika *Svoboda*

Stěžejním tématem pro tuto práci je týdeník *Svoboda*, a to jednak pro své dlouhé trvání, jednak pro svou důležitost. Ne nadarmo bývá označován jako vůbec nejvýznamnější čechotexaské periodikum.⁵⁴ Díky své politické a náboženské nevyhraněnosti byla *Svoboda* oblíbená u širokého spektra čtenářstva.⁵⁵ Se *Svobodou* je již od jejího počátku úzce spjato jméno Augustina Haiduška, ten ji roku 1885 v La Grange založil a určil její směr. Editoval ji až do 20. let dvacátého století. Díky němu měla *Svoboda* dalekosáhlejší dopad než tradiční noviny, Haiduškův hlas byl totiž po dlouhá léta v české komunitě nepopíratelně dominantní.⁵⁶

Augustin Haidušek (1845–1929) pocházel z Tiché u Frenštátu a do Texasu přijel ve svých dvanácti letech společně s rodiči a sousedy. Usadili se na farmě nedaleko Dubiny, kde také pracoval po svém působení v konfедераční armádě. Ani během vojenské služby nezapomínal na důležitost vzdělání a především znalosti anglického jazyka, a proto se vzdělával četbou Bible v angličtině a začal studovat právo. Byl si vědom, že jazyková bariéra představuje pro české přistěhovalce překážku při cestě za prací, protože bez znalosti angličtiny bylo pro Čechy obtížně myslitelné podnikání a založení vlastní živnosti. Proto i přes urputné snažení svých krajanů o zachování národnostní a kulturní identity vyzdvihoval nutnost přizpůsobení se novému prostředí i jazykově. Ve *Svobodě* ze září 1909 píše: „*Každý rodák zde usazený by měl dbát toho, aby jeho děti se naučily mateřskému jazyku, ale přesto by měl pamatovat, že žádný člověk zde přebývající není s to býti užitečným americkým občanem, nezná-li anglického jazyka... je ničím v životě veřejném... Málokdo je ochoten to doznat a naučit se angličtině, spíš považují každého, kdo usiluje o to, aby se mládež učila angličtině, za zrádce národa.*“ Za své proamerické postoje byl mnohdy českou komunitou označován za vlastizrádce, k čemuž přispěl i fakt, že prosadil zákon o anglické výuce ve veřejných školách.⁵⁷

I přes to se Haidušek stal vůdcem české komunity. Roku 1870 složil státní zkoušku a jako vůbec prvnímu Čechovi v USA mu byla povolena právnická praxe, čímž jeho popularita v komunitě vzrostla. O čtyři roky později byl zvolen předsedou Demokratického výkonného výboru okresu Fayette, v dalším roce se stal starostou La Grange a stejně tomu bylo i v následujícím roce. Byl zřejmě prvním americkým starostou českého původu a ve volbách

⁵⁴ Machmann, Mendl, 1976, s. 181–186.

⁵⁵ „It was interdenominational and liberal in design, i.e., read by Catholics as well as Protestants, supporters of the Democratic Party, as well as those who had no interest in the politics and lived off domestic traditions and rituals“ (Eckert, 2008, s. 1–3).

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Eckertová, 2004, s. 148.

dokonce porazil amerického kandidáta. V roce 1884 byl zvolen okresním starostou a tento úspěch zopakoval i v letech 1886 a 1888. Zároveň sloužil jako okresní školní inspektor (jeho přičiněním byl vydán zákon o povolení vyučování na školách v českém jazyce). Roku 1896 se stal ředitelem First National Bank v La Grange a na počátku nového století byl guvernérem jmenován do Texas A&M College Board of Regents. Haiduškova podpora Williama P. Hobbyho proti Jamesi E. Fergusonovi v roce 1916 zapříčinila pokles jeho popularity a např. *Svoboda* díky tomuto jeho postoji ztratila až 2 000 odběratelů. Navzdory tomu je však připomínán jako úctyhodná, hrdinská postava, usilující o uvedení české obce do amerického světa. Augustin Haidušek zemřel roku 1929.⁵⁸ Dva roky před svou smrtí prodal *Svobodu* senátorovi J. L. Šulákovi a ten ji v následujících letech přestěhoval do El Campa. Učinil tak z toho důvodu, že velká část čtenářstva, které tvořili zejména farmáři, odcházela obdělávat úrodnou půdu právě tam. V 60. letech ji odkoupil C. Krueger a *Svoboda* vycházela jako příloha k *El Campo News* a podle *Texas Press Association* byla jedním z pěti týdeníků, ze kterých v průběhu času vzniklo dnešní periodikum *El Campo Leader-News*.⁵⁹ O jejích dalších šéfredaktorech nemáme žádné informace, z dostupných zdrojů jasně nevyplyvá, že Šulák nebo Krueger, kteří *Svobodu* koupili, ji zároveň také editovali.

Svoboda svým obsahem usilovala o hrdost jak národní, kam spadalo mimo jiné udržení mateřštiny a kulturní tradice, tak o hrdost na svůj nový demokratický domov. Pro českou komunitu měla velký přínos, avšak začátky její působnosti nebyly nijak snadné. Tou dobou už v Texasu vycházela periodika *Texan* a *Slovan* a s druhým jmenovaným sváděla *Svoboda* řadu let boj. Roku 1885 totiž nastartoval svou novinářskou kariéru nový majitel *Slovana* Josef S. Čada tím, že nařkl Haiduška ze zpronevěry veřejných financí a šířil o něm nepravdivé informace. Haidušek se veřejně ohradil a označil *Svobodu* za periodikum obsahově kvalitnější, navíc levnější a zdržující se pomluv svých rivalů. Na základě veřejného mínění Čada o rok později *Slovan* prodal.⁶⁰

Svoboda přinášela nejrůznější informace, které usnadňovaly Čechům jejich život v USA, např. informovala farmáře o tom, kde je levně k dostání úrodná půda, o lepších metodách pěstování plodin a naopak čtenáři si jejím prostřednictvím sdělovali podrobnosti o úrodě apod. Zároveň přinášela informace o politickém dění místním, evropském i rakousko-

⁵⁸ Texas State Historical Association, dostupné na <http://www.tshaonline.org/handbook/online/articles/fha09> (2. 5. 2014).

⁵⁹ Texas Press Association, dostupné na http://texaspress.com/newspapers/detail.php?paper_id=211 (2. 5. 2012).

⁶⁰ Eckertová, 2004, s. 140–141.

uherském a zpravovala čtenáře o stěhování rodáků z domova. Oznamovala také taneční zábavy nebo koncerty českých kapel.⁶¹

Haidušek celý život usiloval o osvětu české komunity a skrze tisk ji aktivně prosazoval, vybízel čtenáře, aby poznávali Texas.⁶² Interpretoval jim americké zákony a důležitost řízení se jimi, vysvětloval krajanům podstatu amerických demokratických institucí i v čem spočívají demokratické volby či státní občanství. Rozebíral články americké ústavy, seznamoval rodáky se zákonodárnou terminologií a upozorňoval na úspěchy českých demokratů. Rovněž vysvětloval význam historických událostí a svátků. Zajímavým příkladem chronologického navazování českých svátků na svátky americké je souvislost čtvrtého, pátého a šestého července, kdy Haidušek do jedné roviny staví Den nezávislosti, příchod slovanských věrozvěstů Cyrila a Metoděje a upálení Mistra Jana Husa. Češi si pak sami některé americké svátky přizpůsobovali vlastním tradicím, Díkuvzdání ku příkladu slavili mší.⁶³

V 80. letech devatenáctého století se *Svoboda* dostala do Čech i na Moravu a jejím prostřednictvím si příbuzní a blízcí mohli udělat jasnější představu o Texasu. Do té doby se zprávy o americkém jihu omezovaly na romantická vyprávění prvních dobrodruhů nebo inzeráty dopravních společností o levné půdě. Stejně to fungovalo i opačným směrem, *Svoboda* otiskovala dopisy z domova, a tak se bezesporu zasloužila o udržení svazků mezi českými zeměmi a vystěhovaleckou obcí.⁶⁴

Pozoruhodné je, že po osmdesát let svého trvání vycházela *Svoboda* jako týdeník. Od počátku její existence nezaznamenáváme žádné výrazné formální proměny, jako je například počet stran. Již od roku 1885 vychází v rozsahu osmi (maximálně dvanácti) stran a stejně tomu je i v padesátých letech. V důsledku modernizace tiskáren je zjevný pokrok v oblasti grafiky, a to zejména v druzích použitého písma či kvalitě a rozlišení otištěných obrázků či fotografií. Stejně zůstává i pořadí rubrik. Úvodní strana obsahuje krátké zprávy z domova i ze světa, dále následují dopisy od čtenářů (též dopisy zaslané z Čech a Moravy) a objevuje se i samostatná rubrika *Od našich čtenářek*.⁶⁵ Rovněž byly otiskovány povídky či romány na pokračování. Inzerátům jsou zpravidla věnovány dvě poslední strany, ale reklamy se objevují i ve sloupcích na okrajích ostatních rubrik. Podobně se vyskytují např. vtipy v rubrice *PRO ZÁBAVU*, ve čtyřicátých letech se objevil i komiks. *Svoboda* tiskla oznámení, parte, výroční

⁶¹ Tamtéž.

⁶² „Jsme Texas, a proto první naší povinností je s Texasem se seznámit, abychom byli dobrými jeho občany. A v tom poslouží zajisté opět jen časopis texaský“ (Eckertová, 2004, s. 146).

⁶³ Eckertová 2004, s. 144–146.

⁶⁴ Eckertová, 2004, s. 149–150.

⁶⁵ Naši analýze jsou podrobeny ročníky 1886, 1906, 1926 a 1947. Rubriky *Od našich čtenářek* si všímáme až v posledním jmenovaném, neznamená to však, že se nemohla objevit už dříve.

zprávy apod. S výjimkou některých inzerátů (o nichž bude podrobněji pojednáno v druhé části této práce) a výročních zpráv nebylo ve *Svobodě* zvykem psát anglicky. Rovněž k ní nevycházela žádná pravidelná příloha, pouze v letech, kdy docházelo ke zvýšení imigrace, vycházela podrobná příloha o Texasu, která popisovala jeho výhody, zeměpisné a ekonomické podmínky.⁶⁶

Že *Svoboda* reflektuje historii a asimilaci české komunity v Texasu, je již zřejmé, odráží ale i vývoj jazykový, což se projevuje v úvodnících, dopisech čtenářů i inzerátech. Úvodníky pojednávaly o událostech ovlivňujících komunitu a byly jakýmsi stanoviskem redaktora na aktuální politické, ekonomické a kulturní dění mezi českými přistěhovalci a texaskou populací. Zpravidla byly psány spisovnou češtinou připomínající standardní normu jazyka v českém tisku, avšak tato varianta byla přirozeně oživena regionálními prvky z každodenní mluvy českých přistěhovalců (jednalo se především o lašské a valašské nářečí). Dopisy čtenářů ilustrovaly osobní zkušenosti imigrantů s novým domovem, popisovaly různé akce a události, ale přinášely i příběhy z každodenního života v Texasu. Byly psány dialektem a před zveřejněním byly editovány. Eckertová dodává, že sami čtenáři své nářečí považovali pro tisk za nevhodné, ačkoli jím sami mluvili. Proto „*redaktorské zásahy do nářečních textů svědčí o přežívajícím povědomí o jazykové náležitosti a správnosti nejen u redaktorů, ale i u čtenářů.*“⁶⁷ Inzerce nepřímo odrážela ekonomický potenciál a zájmy komunity a nejvýstižněji ilustruje kontakt obou kultur. Nepodléhala korektuře.⁶⁸

Svoboda tiskla propagační materiály českých obchodníků a upozorňovala na ordinace českých lékařů a právníků. Důležitým rysem těchto nabídek byl poukaz na příslušnost k české obci a schopnost domluvit se česky. Pokud si české zákazníky chtěli získat Němci nebo Američané, museli inzerovat v českém tisku. *Svoboda* zároveň inzerovala farmy na prodej, pronájmy půdy, plánované zájezdy krajanů do odlehlejších končin Texasu a v neposlední řadě prostřednictvím inzerátů hledaly osady učitele do nově zakládaných škol, které *Svoboda* vždy oslavovala jako důkaz vzkvétajícího národního života.⁶⁹

Z lingvistického hlediska jsou právě inzeráty hlavním ukazatelem jazyka do určité míry odrážejícího komunikační situaci a míru asimilace v celé imigrantské společnosti, protože v nich redaktoři neprováděli žádné opravy, a jedná se tak o jazyk jednotlivých

⁶⁶ „Však nejen Texas, nýbrž celý americký jihozápad poskytnouti může přistěhovalci vše, po čem touží a co v této zaslíbené zemi hledá“ (*Svoboda* 6. 7. 1905).

⁶⁷ Eckertová, 2004, s. 154.

⁶⁸ Eckert, 2008, s. 5–12.

⁶⁹ Eckertová, 2004, s. 150–151.

zadavatelů inzerátů, nikoli o idiolekt redaktora daného listu.⁷⁰ Ačkoli se inzeráty chovají specificky (obsahují fráze, zhuštěné vyjadřování, obrázkový doprovod apod.), ve *Svobodě* bylo obvyklé využívat k nabízení služeb či popisování produktů celé věty.⁷¹ Zároveň inzerce patří mezi ty rubriky, které se v novinách vyskytují pravidelně v každém čísle, a proto na základě jejich rozboru lze sledovat vývoj českého jazyka v několika synchronních průřezech, a to na rovině hláskoslovné, tvaroslovné, lexikální i syntaktické. V inzerátech se projevuje to, jak se jazyk spolu s komunitou měnil a jak čeština začala ustupovat angličtině, a proto bude rovněž kladen důraz na adaptaci amerikanismů a kladení diakritických znamének.

⁷⁰ „In many cases the advertisements reveal the organization of the immigrant community more fully than does the rest of the paper. [...] The advertisements also reveal to what extent an immigrant group has adapted itself to American ways“ (Park, 1922, s. 113).

⁷¹ Eckert, 2008, s. 10.

4 Praktická část

4.1 Metodologie

Aby bylo možné sledovat vývoj jazyka a pozorovat jeho změny a adaptace v rovině hláskoslovné, tvaroslovné, lexikální a syntaktické, bylo třeba vytvořit korpus textů a ten následně podrobit lingvistické analýze, která ze stratifikačního hlediska postupuje podle všeobecně respektovaného úzu od úrovně nejnižší, tj. fonetické, ačkoli nejnápadnější příznakové jevy nalézáme v rovině gramatické, zejména pak syntaktické.⁷²

Pro tyto účely jsme záměrně vybrali čtyři ročníky týdeníku *Svoboda* vydávané vždy po dvaceti letech. Mezi jednotlivými čísly je tedy odstup takřka jedné generace. Jedná se o ročníky z let 1886, 1906, 1926 a 1947 (ročník 1946 nebyl dostupný), tedy v maximálním časovém rozpětí, které bylo k dispozici v digitalizované podobě. Jak je již uvedeno v předešlé kapitole, každodenní jazyk příslušníků české komunity je do jisté míry nejlépe zaznamenán v inzertní rubrice,⁷³ protože inzeráty oproti ostatním textům nepodléhaly korektuře, a proto reprezentují jazyk svých zadavatelů.⁷⁴ Inzerce se zároveň pravidelně vyskytovala v každém čísle, tudíž lze sledovat i jisté změny v rámci samotné rubriky, které se projevíly hned při stanovování kritérií pro již zmíněný korpus.

Jedná se především o množství a délku jednotlivých přepisů. Právě díky této nepravidelnosti jsme se rozhodli nevytvářet subkorpusy jednotlivých synchronních průřezů (1886, 1906, 1926 a 1947) podle počtu inzerátů, protože inzeráty v námi zkoumaných výtiscích z roků 1886 a 1947 jsou oproti ostatním z dalších dvou ročníků značně kratší. Stejně tak jsme se neomezili na počet měsíců (např. leden až březen daného roku), neboť např. v prvním analyzovaném ročníku jsme relevantního počtu slov dosáhli až přepisem inzerátů otištěných za dobu sedmi měsíců, zatímco v roce 1906 nám ke stejnému počtu slov stačil měsíc pouze jeden. Proto se kompletace na základě počtu slov, příp. znaků ukázala jako nejlepší možné řešení, a to i s ohledem na možné statistiky konkurujících českých a anglických ekvivalentů. Celý korpus textů čítá 18 429 slov (111 981 znaků), což odpovídá 62 normostranám, a je k dispozici v příloze na CD. Kritériem pro zařazení inzerátu do našeho korpusu bylo minimálně jedno vyskytující se české slovo v textu. Opakující se inzeráty jsme uváděli pouze jednou.

⁷² Jaklová, 2010, s. 112.

⁷³ Park, 1922, s. 113

⁷⁴ Eckertová, 2004, s. 150–151.

V průběhu doby se měnil i vzhled inzertní rubriky. V lednu 1886 nalézáme krátké reklamy v jednoduchých nezdobených rámečcích, které často uvádějí pouze jméno, profesi a adresu zadavatele: *A. E. WILLENBERG, -OBCHODNÍK- se smíšeným zbožím a lihovinami, LA GRANGE, TEXAS* (7. 1. 1886, s. 5). Od února se pravidelně objevují inzeráty amerických společností, které jsou v původním jazyce a mají velice nápadné grafické provedení, ať už se jedná o různé druhy písma (i v rámci jednoho inzerátu) nebo užívání obrázků. Podobné úrovně dosáhly české inzeráty až ve dvacátém století, do té doby se jejich grafické zpracování omezovalo zpravidla na majuskule nebo zdůraznění pomocí tučného písma.

Avšak na tomto místě je důležité dodat, že ve *Svobodě* neinzerovaly pouze velké společnosti za účelem prodat svůj produkt (např. *V celém kuřáckém světě není takového přítele jako je Camel* – 25. 2. 1926, s. 8), ale rovněž soukromé osoby, které nabízely své služby, pozemky k pronájmu nebo hledaly zaměstnance. Z podoby takovýchto inzerátů vyvozujeme, že pro tyto zadavatele bylo důležité předat informaci, nikoli zaujmout prostřednictvím sloganu nebo obrázku, proto tyto inzeráty byly zpravidla jednoduše uvozovány vazbami typu *Na prodej, K pronájmu, Hledá se* apod. a v jisté míře odrážely skutečný jazyk konkrétních osob, ač písemná forma nutí k určité formulaci a odstupu od mluvenosti.

To se nedá jednoznačně tvrdit o inzerátech s názvem firmy či majitele anglického původu. Je pravděpodobné, že v takovýchto případech docházelo k překladům anglického textu do češtiny a kvalita těchto překladů byla závislá na konkrétním překladateli. Jelikož se této problematice nevěnuje žádná literatura, můžeme jen spekulovat, zda tyto texty byly překládány lidmi dbajícími na jazykovou správnost nebo např. zaměstnanci českého původu, velice častým jevem byl totiž odkaz na konkrétní české jméno obsluhy, které asi implikovalo možnost dorozumění v češtině: *WOLTER'S SONS [...] O levné ceny a spolehlivou obsluhu se postarají pánové I. J. GALLIA, JAN SOBOTÍK, R. SLÁDEK*. (14. 1. 1886, s. 3).

Protože se v podávání hospodářských a politických otázek *Svoboda* rovnala nejčelnějším českým i anglicky psaným časopisům,⁷⁵ byla rozšířena u širokého spektra čtenářstva, což přirozeně lákalo i podnikatele z celých Spojených států amerických, a proto v inzerci nalézáme oznámení od společností se sídlem mimo Texas: *Korbelova vína odporučují se sama. Korbelovy vinné brandy jsou osvědčeným domácím lékem. F. KORBEL & BROS., 684—686 W. 12th Str., Chicago Ill* (4. 1. 1906, s. 7) nebo dokonce i z Evropy: *České osady v Americe – Dar laciný, zajímavý a užitečný učiní zajisté každý americký Čech,*

⁷⁵ *Svoboda*, 7. 1. 1926, s. 7.

objedná-li u mne pro své známé a příbuzné ve staré vlasti spis zvaný „České osady v Americe.“ [...] Adresujte Josef Pastor. 7 Deichstrasse, Hamburg, Europe (1. 4. 1886, s. 8).

Z výše uvedených důvodů proto nelze s jistotou tvrdit, že všechny analyzované texty skutečně odrážejí každodenní mluvu příslušníků čechoamerické komunity v Texasu. Cílem tohoto lingvistického výzkumu je vytvořit na základě bohatého textového materiálu ucelený pohled na vývoj českého jazyka na americkém území v několika synchronních průřezech.⁷⁶

⁷⁶ K. Kučera ve své monografii zavádí pojem *americká čeština*, který charakterizuje jako roztříštěnou a noremně uvolněnou přistěhovaleckou variantu českého jazyka. Tato varianta však není dle autora ve vztahu ke komplexu českého národního jazyka aktuální, ač je v ní historicky zakořeněná, a vyvíjí se v americké mnohojazyčné společnosti pod tlakem angličtiny (Kučera, 1990, s. 66).

4.2 Grafika a hláskosloví

V rovině hláskoslovné se zaměříme na několik aspektů, zejména na kvantitu a její projevy a případné hláskové změny. Vzhledem k tomu, že ne vždy lze s přehledem určit, zda se jedná o záležitost hláskoslovnou nebo grafickou, budeme v této podkapitole pracovat s oběma rovinami zároveň.⁷⁷ V rovině grafické se budeme soustředit na porušování ortografických zásad, elementární tiskařské chyby, které mohou vzniknout důsledkem sazečovy nepozornosti a na psaní velkých písmen. Tyto jevy jsou podle předvýzkumu a dosavadních prací v oblasti grafiky nejmarkantnější, a proto se zaměříme právě na ně.

4.2.1 Pravopisné nedostatky

K častým pravopisným chybám dochází na základě pronikání fonetické realizace slov do jejich zápisu. První skupinu tvoří slova se skupinou hlásek *dč*, která je ve výslovnosti zjednodušována na [č]. Jako příklad uvádíme následující spojení: *osvěčených léků* (7. 1. 1886, s. 5), *tímto dosvěčujeme* (25. 2. 1886, s. 5), *Přijďte a přesvěčte se!* (14. 1. 1886, s. 3). Za zjednodušení souhláskové skupiny lze považovat i *nejřive* (7. 1. 1926, s. 6). Tyto případy se ovšem vyskytují ojediněle, a to pouze v roce 1886, souběžně s nimi ale téhož roku nalézáme stejná slova v pravopisně správných tvarech: *Dosvědčení* (25. 2. 1886, s. 5), *může samo přesvědčiti* (8. 4. 1886, s. 8).

Další formální odchylky jsou výsledkem spodoby znělosti, jako např. u výskytů: *jednatel splnomocněný* (7. 1. 1886, s. 5) a *také sprostředkuje* (tamtéž), *Spusob udržení* (27. 3. 1947, s. 4), kde dochází k regresivní asimilaci. Ve slově *Zčítací* (17. 4. 1947, s. 8) vedle sebe stojí dvě souhlásky neznělé, a proto by se měly vyslovovat tak, jak jsou napsány. Na tomto místě můžeme uvažovat o analogii se slovem *sečtu*, *sečíst*, které se na Moravě vyslovuje se z- stejně, jako tomu je v diferenci *sebrat* x *zebrat*.⁷⁸ Hyperkorektní zápis nacházíme rovněž u *NAVŽTÍVTE NÁS* (13. 3. 1947, s. 5). Jiné pravopisné nedostatky se objevují na konci slov: *jejíš ředitele* (18. 3. 1886, s. 8) nebo *v hostincích* (4. 1. 1906, s. 6). Ojediněle nalézáme i nesprávné zapisování *i/y*: *svými nepřátely* (20. 5. 1886, s. 8) či *posýlat do školy* (1. 7. 1886, s. 8). Oba tyto případy mohou být pozůstatky staršího úzu, a to pravopisného (*posýlat*) nebo

⁷⁷ „Tisk prvních čechoamerických periodik totiž vznikl za velmi složitých podmínek (staré nevyhovující tiskařské stroje, písmo bez diakritických znamének – ta bylo nutno zpočátku doplňovat ručně), vydavatelé, redaktoři i sazeči byli lidé bez hlubšího jazykového vzdělání, a proto není divu, že v těchto tiscích nacházíme vedle vlastního hláskového kolísání i řadu chyb nejrozumnějšího druhu“ (Jaklová, 2010, s. 130).

⁷⁸ „Příčiny nářečního splnutí *se-* a *ze-* spočívají zřejmě ve společném významovém rysu obou předpon. Nevylučujeme ani, že jejich splývání mohly podpořit asimilační znělostní tendence“ (ČJA 5, 2005, s. 416).

tvaroslovného (tvrdá deklinace slova *nepřítel*). V instrumentálu *nepřátely* se uplatňuje o-kmenová koncovka *-y*.⁷⁹ *Posýlat* pak může být pozůstatkem bratrského pravopisu, který uzákonil psaní *y/ý* po souhláskách *c, z, s*.⁸⁰

Častým nedostatkem je také chybné dělení a hranice slov. U následujících výskytnů však předpokládáme, že se jedná spíše o tiskařské chyby: *před mál olety* (4. 1. 1906, s. 6), *lékárno uv* (7. 1. 1926, s. 3), *strašno utu nemoc* (4. 1. 1906, s. 6), *Oobry plat* (13. 3. 1947, s. 8), *čtenářeaž* (20. 5. 1886, s. 8), *školníchduvěrníků* (17. 6. 1886, s. 5), *RÁDIVÁM* (27. 3. 1947, s. 8). Na jiných místech si můžeme všimnout zcela nezáměrného vynechávání písmen: *Cstující* (21. 1. 1886, s. 5), *yléčil mne* (18. 1. 1906, s. 8), *vlastniK a editel* (10. 4. 1947, s. 6), *vyp achování krku* (18. 3. 1926, s. 4), *příznaky nach azení* (tamtéž). V případě *plvání krve* (4. 1. 1906, s. 7) se jedná o starý tvar, doložený i ve staré češtině.⁸¹ Odchylného zápisu příslovečné spřežky si všímáme u *za darmo* (4. 1. 1906, s. 6), tuto možnost uvádí např. i Kott: *Dnes za peníze a zejtra za darmo pij a jez a nedělej larmo*.⁸²

4.2.2 Kvantita

Podobně rozkolísaná je i kvantita slov, u které se však nabízí další otázka, a to nejsou-li některé odchylky záležitostí archaickou či nářeční. Texaská čeština se totiž od ostatních variant českého jazyka v USA výrazně liší díky etnograficky sjednocenému původu svých mluvčích, kteří pocházeli především z Lašska a Valašska. Potom by zápisy jednoslabičných slov *drat* (14. 1. 1886, s. 3) a *staj* (21. 1. 1886, s. 5) mohly být výsledkem tzv. moravské krátkosti. V těchto případech jsme ale nezaznamenali žádnou pravidelnost. Často vedle sebe stojí i obě varianty, proto kvantitu řadíme na pomezí obou mapovaných rovin: *kočary* (14. 1. 1886, s. 3) x *kočárů* (4. 1. 1906, s. 6), *jmenem* (25. 2. 1886, s. 5)⁸³ x *Jméno* (13. 3. 1947, s. 2), *rodaky* (4. 1. 1906, s. 8) x *rodáky* (18. 1. 1906, s. 8), *podminky* (28. 1. 1926, s. 8) x *podmínky* (13. 3. 1947, s. 8). Mezi další podstatná jména, u nichž dochází ke změně kvantity, patří např.: *šprymů* (25. 2. 1886, s. 5), *panve* (15. 4. 1886, s. 8), *limonada* (24. 6. 1886, s. 5), *zaduchy* (4. 1. 1906, s. 6), *zaclony* (4. 1. 1906, s. 6), *uvědomění* (4. 1. 1906, s. 8), *ramování* (11. 1. 1906, s. 5), *zlatou žilu* (7. 1. 1926, s. 6)⁸⁴, *kěře* (13. 3. 1947, s. 6), *stráva* (13. 3. 1947, s. 8), *stolář* (13.

⁷⁹ Vintř, 1998, s. 343.

⁸⁰ Komárek, 1958, s. 143.

⁸¹ Doklad v textu u hesla *ohyždzenie, ohyžd'enie* ve *Staročeském slovníku*, dostupném na <http://vokabular.ujc.cas.cz/> (6. 5. 1014)

⁸² Kott, 1887, s. 35.

⁸³ Zde se může jednat o archaickou kvantitu n-kmenů neuter. Doklad viz v textu u hesla *jmě* v Gebauerově *Slovníku staročeském*.

⁸⁴ Viz heslo *hýbavý* v Gebauerově *Slovníku staročeském*, dostupném na <http://vokabular.ujc.cas.cz/> (6. 5. 1014)

5. 1886, s. 8)⁸⁵ a našli jsme si několik výskytu *zásoben líhovinami* (3. 6. 1886, s. 8). Kolísající kvantitu jsme zaznamenali rovněž u přejímek: *malarie* (4. 1. 1906, s. 5) x *malárii* (4. 1. 1906, s. 7). Tzv. polodélka je pro cizí slova typická i v dnešní češtině.

Roku 1906 je nápadná rozkolísaná kvantita u slov v GENpl.: *lékárníku* (4. 1. 1906, s. 6), *kobercu* (4. 1. 1906, s. 7) nebo *pozemku* (4. 1. 1906, s. 1) x *akrů* (4. 1. 1906, s. 8).⁸⁶ Tyto odchylky jsou ovšem specificky omezeny na jedno číslo, a proto nelze vyloučit tiskařskou chybu. Reflexy starší odchýlné kvantity se zřejmě vyskytují u tvaru *kněh* (7. 1. 1886, s. 7), který je doložen v Gebauerově *Slovníku staročeském*, ale také u Jungmanna. Alternace *knih* a *kněh* byly způsobeny zvrtnou analogií, obměna tvaru GENpl vznikla podle typu *snih* – *sněhu* a analogicky odráží morfologickou alternaci dlouhé a krátké samohlásky.⁸⁷ V případech *houb* (tamtéž) a *mouk* (21. 1. 1926, s. 5) se jedná o starou kvantitativní alternaci GENpl, bylo zde dlouhé *ú*, které prošlo pravidelnou změnou *ú* > *ou* jako nominativ plurálu.⁸⁸ Tyto případy jsou však v rámci celého korpusu výjimečné, kromě výše uvedených případů se nevyskytují.

V roce 1926 se chybná kvantita slov vyskytuje nejméně, naopak v roce 1947 se i díky častějšímu užívání majuskulí objevuje velmi často, a to i u sloves: *PLANUJTE* (13. 3. 1947, s. 5), *HLEDA SE* (13. 3. 1947, s. 8), *VYSVĚTLIME* (27. 3. 1947, s. 8). Zatímco ve většině případů dochází ke krácení samohlásky, u nejfrekventovanějších sloves je tomu naopak: *vyřízuje* (25. 2. 1886, s. 5) a *navšívte* (23. 3. 1947, s. 2), což je lehce vysvětlitelné analogií k jiným tvarům paradigmatu, resp. příbuzným: *vyřídít*, *vyřídím*, *navštívit*, *navštívím* apod. Chybnou kvantitu nalézáme i u adjektiv: *sodova voda* (24. 6. 1886, s. 5), *pohřebni* (7. 1. 1926, s. 6), *SOKOLSKÉ* (14. 1. 1926, s. 8), *BEZCELNE* (13. 3. 1947, s. 6) atd. Chybějící háčky jsme u žádných slov nezaznamenali, proto se lze důvodně domnívat, že kvantita odráží skutečné kolísání. S tím souvisí i okolnost, že velká část texaských Čechů byla ze slezsko-moravské nářeční skupiny, kde samohlásková délka chybí.

Co se týče dalších projevů hláskových změn, vyskytuje se doklad na úženi *é* > *i*: *poněvadž se vzdáváme najatého pozemku [...] je vypěstována na najatým pozemku* (11. 1. 1906, s. 5) a dále projev u kombinatoriky hlásek archaická disimilace dvou původních retnic:

⁸⁵ Podle ČJA jsou pro území Slezska typické varianty na *-ař* a *-oř*. Varianta *stolář* se vyskytuje v oblastech středomoravských nářečí, avšak v severním okraji je podle mapy patrná krátkost, tudíž v návaznosti na toto území byla krátkost snad i v západní části slezského nářečí. Východní část má však reflex starší délky *–oř*. Původní průběh hranice však nelze určit v důsledku slezského krácení samohlásek. (ČJA 5, 2005, s. 274).

⁸⁶ Tvar GENpl maskulin byl v ČJA zkoumán na příkladech substantiv *soused* a *dub*. U životného jména dominuje ve slezských nářečích varianta *sousedu*, v případě druhém ve Slezsku proniká do městské mluvy tvar *dubů* (ČJA 4, 2002, s. 188). Ale toto není zcela paralelní případ: v případech bez hub. bez muk jde o krácení v kořeni v genitivu.

⁸⁷ ČJA 4, 2002, s. 210.

⁸⁸ Srov. Lamprecht, 1977, s. 96: „V nářečích východomoravských a slezskomoravských diftongizace nenastala.“

u velké zásobě (14. 1. 1886, s. 7), *u velikém výběru* (4. 1. 1906, s. 5). Tyto doklady svědčí o bilabiální výslovnosti souhlásky *v*, která se v dnešní retozubnou souhlásku měnila asi po čtrnáctém století. Případem expanze adjektivních koncovek feminin k původním neutřům je doklad: *dobré čerstvé SEMENA* (4. 1. 1906, s. 8). Všechny jevy zaznamenané v tomto odstavci jsou jedinými takovými případy, které jsme v rámci našeho korpusu našli, a jsou navíc omezeny na konkrétní inzeráty. Stejně jako Jaklová nenacházíme ani my v textech protetické *v*-. V námi analyzovaných textech nekolísá užívání dlouhého *ú*- na začátku slova, které dříve často alternovalo s diftongem *ou*.⁸⁹

4.2.3 Vliv angličtiny

Grafická podoba inzerátů byla značně ovlivněna cizojazyčným prostředím, ve kterém texty vznikaly. Angličtina měla velký dopad na psaní velkých písmen, grafické zaznamenání řadových číslovek, zkratek a v neposlední řadě byl v inzerci dodržován americký textový princip, který určoval pořadí jednotlivých údajů, čehož si můžeme všimnout prakticky u každé reklamy s uvedenou adresou. Za názvem firmy či jménem podnikatele stojí číslo domu a teprve pak následuje název ulice, město a stát: *Anton Wavřín, No. 308 E. Washington St., Franklin, Ky.* (14. 1. 1926, s. 3). Častěji se ale setkáváme s méně důslednou obměnou, v níž chybí název ulice (to může být dáno ale i velikostí lokality): *Chmelesky a Šebesta, Bryan, Texas* (18. 1. 1906, s. 5). Rovněž je velice rozšířen grafém &, který je příznačný pro americké prostředí. Je užíván nejenom v názvech amerických firem: *DR. PETER FAHRNEY & SONS CO.* (13. 3. 1947, s. 2), ale též českých: *Kareš & Stotzký* (14. 1. 1886, s. 7), a to dokonce i ve sklonné variantě: *KOPECKÉHO & SPOLEČNIKA ČESKY HOSTINEC* (21. 1. 1886, s. 8).

Angličtina ovlivňuje pravopis americké češtiny nejvíce v psaní velkých písmen. Zejména pak ve vícečlenných pojmenováních, kdy každá složka začíná velkým písmenem. Jmenujme tedy pár názvů výrobků: *Sv. Nikodema Odváděcí Chill Tonic* (4. 1. 1906, s. 5), *Dra. Swobody Hořké Víno* (4. 1. 1906, s. 8), *Severovy Rodinné Léky* (7. 1. 1926, s. 5), *Toupalova Zázračného Linimentu* (14. 1. 1926, s. 8), *Léčivého Oleje* (13. 3. 1947, s. 2), názvů institucí: *Zdravotní Ustav* (4. 1. 1906, s. 7), *závod Upotřebených Auto Částic* (13. 3. 1947, s. 8), *Nové Velké New York Store* (17. 4. 1947, s. 7), *První Národní Bankou* (7. 1. 1926, s. 6), *Poštovní Úřadovna* (13. 3. 1947, s. 2), názvů firem, společenských akcí apod.: *Lékař a Ranhojič Povšechna Prakse* (13. 3. 1947, s. 6), *Košské Dostihy* (25. 3. 1926, s. 5), *Velike Rodeo* (tamtéž), *Taneční Zábava* (10. 4. 1947, s. 3), *Městská Obydlí* (10. 4. 1947, s. 8). Velká

⁸⁹ Srov. Jaklová, 2010, s. 130.

písmena podle anglického vzoru se prosazují, jak je patrné i z příkladů, až ve dvacátém století, nacházíme je nejdříve v roce 1906.

S počátečním velkým písmenem nalézáme v reklamách názvy nemocí: *Kašel*, *Nastuzení*, *Zánět plic*, *Souchotiny*, *Záduchu*, *Zánět pohrudnice*, *Plivání krve*, *Modrý kašel*, *Záškrť*, *Zánět průdušek*, *Obolelá prsa* (18. 1. 1906, s. 6), některé produkty: *Kořalky*, *Vína a Doutníků* (4. 1. 1906, s. 7), *Máslo* (13. 3. 1947, s. 6), *Špeku* (tamtéž) a některá další slova: *Biřmování* (4. 3. 1926, s. 4), *jako Demokrat* (4. 3. 1926, s. 6), *co Mateř* (13. 3. 1947, s. 8), *Farmy*, *Renče a Obchody* (10. 4. 1947, s. 8) atd. Možnými příčinami takovýchto zápisů může být částečné ovlivnění němčinou nebo pojmání těchto označení jako vlastních jmen. V případě víceslovných názvů se kloníme spíše k druhé variantě, protože v němčině se s počátečním velkým písmenem píše pouze substantiva (popř. substantivní složenina s počátečním velkým písmenem), a ovlivnění angličtinou lze také spíše očekávat, i když je třeba připomenout, že v Texasu byly hojně rozšířeny i komunity německé.

Co se týče způsobu grafického záznamu českých řadových číslovek, nemáme k dispozici takové množství příkladů, ze kterého bychom mohli vyvodit obecně platné závěry. Jaklová poznamenává, že namísto číslovky s tečkou jsou podle anglického vzoru uváděny číslovky s příponou, např. *Iní* (z anglického *Ist*).⁹⁰ V našem korpusu takovýto záznam nacházíme pouze jeden, a to ve *22tém* (7. 1. 1886, s. 5), ostatní české řadové číslovky zůstávají s tečkou: *do 5. domu* (21. 1. 1886, s. 5).

⁹⁰ Jaklová, 2010, s. 128.

4.3 Morfologie

Další analyzovanou rovinou je rovina morfologická, jejímž vývojem se v oblasti čechoamerického tisku zabývala už A. Jaklová. Proto budeme vycházet z výsledků jejího bádání a na náš výzkum budeme aplikovat podobný postup.⁹¹ Zaměříme na vývoj nejnápadnějších jevů, kterými jsou podoba infinitivní koncovky a tvar 3. osoby singuláru indikativu přezenta slovesa *býti*. Rovněž nás budou zajímat substandardní prvky, tedy prostředky nespisovných útvarů českého národního jazyka, kolísající flexe a vlivu angličtiny. Veškeré odchylky budeme srovnávat s dobovou českou mluvnici a slovníky.

Než se přesuneme k vývoji užívání tvarů infinitivu s koncovkou *-ti* x *-t* a k variantám *jest* x *je*, zdůrazněme, že užívání starších z nich je na konci devatenáctého století dle Jaklové považováno za morfologický archaismus. K nim řadí dále výskyt plusquamperfekta, zživotňující koncovku *-ové* v nominativu plurálu životných, ale též neživotných maskulin, starší koncovku *-ův* oproti běžné koncovce *-ů* v genitivu plurálu u substantivních maskulin a delší tvar *sobě* v dativu u zvratných sloves.⁹² Tento jazykový konzervatismus je však patrný v 60. letech devatenáctého století a náš korpus textů počíná až rokem 1886, tudíž není úplně překvapivé, že se v něm podobné tvary neobjevují. Avšak např. koncovka *-ův* v genitivu výrazně převládala v některých čechoamerických periodikách ještě v 90. letech.⁹³

Některé morfologické tvary jsme našli jen výjimečně, případně jsme se s nimi ve zkoumaném vzorku nesetkali vůbec. Jedná se především o pronikání a-kmenové koncovky v případě LOKpl u neuter. Avšak alternace koncovky LOKpl se neobjevuje ani u maskulin, u kterých jsou tvary typu *výrobních* – *výrobčích* možné. Kolísající flexi jsme zaznamenali jen v případě *4 studně* (7. 1. 1886, s. 7). Slovo *studně* se vyskytuje ve východní polovině Čech a po celé Moravě, kde funguje jako jediná forma daného denotátu.⁹⁴ Tvar *k účeli* (4. 1. 1906, s. 7) odůvodňujeme kolísáním mezi *o*-kmeny a *jo*-kmeny u některých jmen končících na *-l*, ač se většinou jednalo o jména cizího původu.⁹⁵ Ve sledované rubrice se neobjevuje opisné pasivum, naopak zásadní převahu má pasivum zvratné a tuto tendenci sledujeme ve všech ročnících: *vyplňují se* (7. 1. 1886, s. 7), *se vyléčí* (25. 1. 1906, s. 12), *pošlou se* (21. 1. 1926, s.

⁹¹ Cílem Jaklové je však obecná charakteristika žurnalistické češtiny, analyzuje verbální stránku textů napříč rubrikami a vychází především z *Národních novin*, *Slowana Amerikánského* a *Slávie*.

⁹² Jaklová, 2010, s. 117.

⁹³ Skružná uvádí, že cca 80% výskytů výskytů genitivu singuláru neživotných maskulin v *Národních novinách* a *Slávii* z let 1891, 1892 a 1894 je ve tvaru s koncovkou *-ův* (Skružná, 2010, s. 35).

⁹⁴ „Morfologická diference *studně* x *studna* je reflexem přechodu od původního měkkého typu k tvrdému” (ČJA 1, 1992, s. 394). Srov. paradigmatický přechod u slova *nemoce* níž.

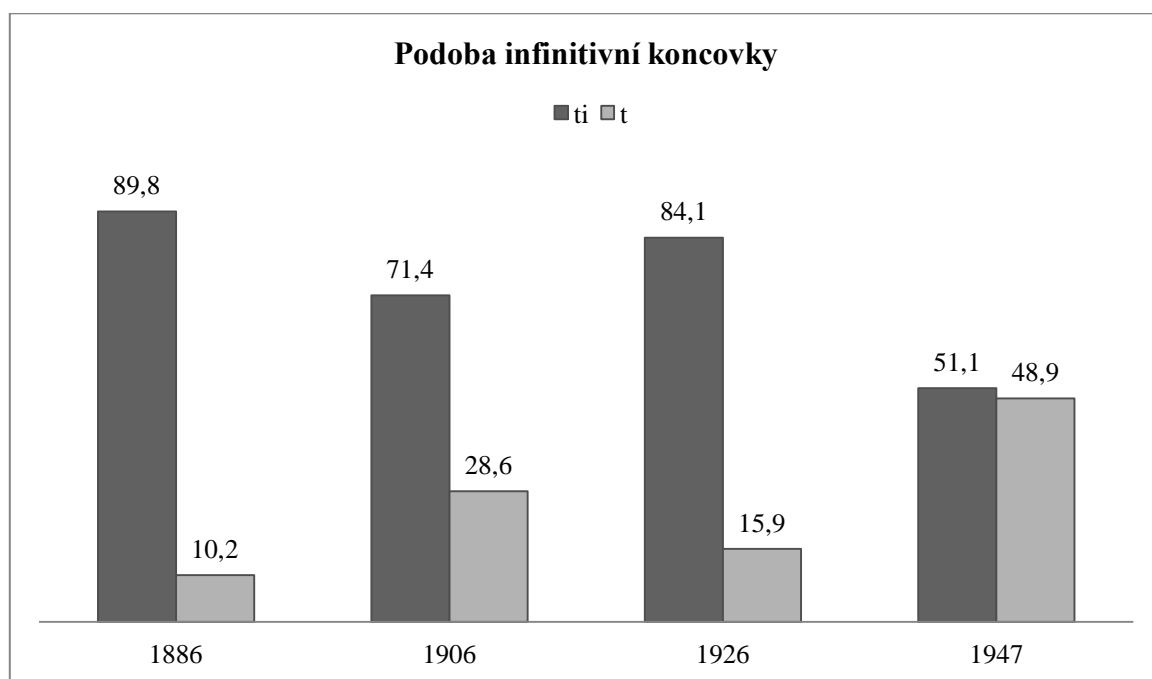
⁹⁵ Lamprecht, 1986, s. 148.

5) a *prodá se* (27. 3. 1947, s. 6). Delší tvar *sobě* v dativu sloves reflexivních se vyskytuje zřídka a jen v roce 1886: *objednáte sobě* (4. 2. 1886, s. 5).

4.3.1 Podoba infinitivní koncovky

Týdeník Svoboda se po stránce tvaroslovné liší i v několika dalších aspektech. Jedním z nich je již výše uvedená podoba infinitivní koncovky. V Národních novinách a Slávii lze užívání koncovky *-ti* a *-t* označit za postupný vývoj. Zatímco v letech 1860 a 1862 výrazně převládal tvar s *-ti*, o osm let později byly obě varianty poměrně vyrovnané a na začátku 90. let už dokonce mírně převažovala progresivnější koncovka *-t*, která pravděpodobně pronikala v důsledku působení mluveného jazyka.⁹⁶

Roku 1934 se v *Naší řeči* dočítáme, že „v neurčitém způsobu se dovolují obě přípony [...] V Gebauerově-Trávníčkově Příruční mluvnici se rovněž uvádí tvar na *-t* výslovně a poznamenává se k němu jen tolik, že dosud nevytlačil úplně z jazyka plný tvar na *—i*“.⁹⁷ Ve Svobodě začala novější varianta konkurovat variantě starší až v roce 1947. Do té doby měla markantní převahu konzervativní podoba s *-ti*, jak je patrné z Grafu 1.



Graf 1. Podoba infinitivní koncovky. Výsledky jsou vyjádřeny v procentech a zaokrouhleny na jedno desetinné číslo. Rozlišení počtu v jednotlivých rocích: 1886: 44 : 5, 1906: 45 : 18, 1926: 37 : 7, 1947: 23 : 22.

⁹⁶ Skružná, 2010, s. 37.

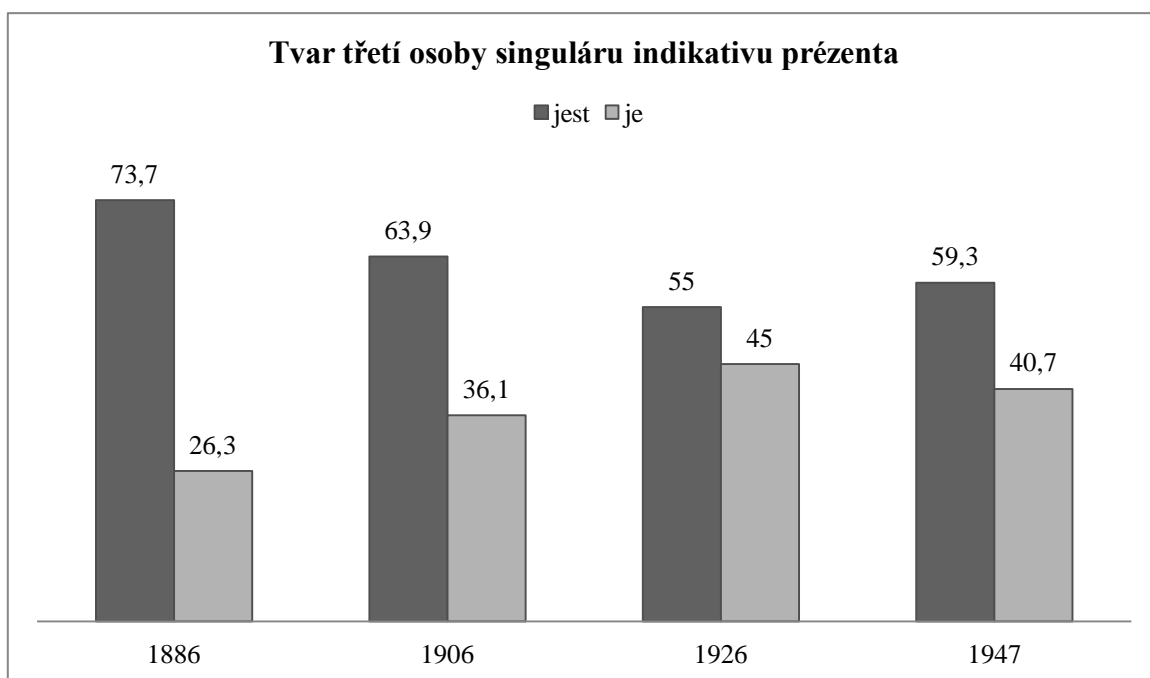
⁹⁷ A. M., J. N., Přípona infinitivní. *Naše řeč* 18, 1934, č. 1, s. 32.

Z grafu vyplývá, že starší varianta infinitivní koncovky, tj. *-ti*, zcela převládala. Oproti ní se novější varianta v 80. letech vyskytovala opravdu výjimečně (nalezli jsme ji v pěti případech), čteně jsme se setkávali s tvary: *nakoupiti* (14. 1. 1886, s. 3), *držeti* (14. 1. 1886, s. 7), *dostaviti* (25. 2. 1886, s. 5) atd. Na začátku dvacátého století výskyt novější varianty oproti předešlému analyzovanému ročníku vzrostl, nalézáme již tvary jako *platit* (4. 1. 1906, č. 8), *obchodovat* (11. 1. 1906, s. 5), *stravovat* (18. 1. 1906, s. 8) atd., ale stále převládá tvar typu *zapsati*, *míti* (18. 1. 1906, s. 8). Pozoruhodné je, že za dalších dvacet let nedošlo v tomto směru k žádnému posunu, vývoj byl překvapivě přesně opačný. Výskytů infinitivu *-t* jsme našli sice o dva více než v roce 1886, ale je zajímavé, že se všechny objevují v reklamách pouze jednoho jediného konkrétního zadavatele: *SEVERŮV BALSÁM NA KAŠEL* [...] *Můžete odstranit nastuzení hned. Můžete zastavit horečku, uvolnit stolicí a posilnit soustavu* (4. 2. 1926, s. 5) a *Něco horšího se může rozvinout* [...] *Severův Antiseptol* (4. 2. 1926, s. 7). Až roku 1947 můžeme mluvit o přímé konkurenci mezi těmito dvěma variantami. Dokonce je běžné, že vedle sebe stojí obě podoby, což se děje i v rámci jednoho inzerátu: *přát* [...] *zvyšovati* (13. 3. 1947, s. 6). V lašských nářečích (podobně jako v podkrkonošských a východomoravských) se koncové *-i* často odsouvá, takže infinitiv pak končí na *-t*.⁹⁸ Tyto doklady jsme však nezaznamenali, stejně jako zakončení *-ci* x *-ct* s jedinou výjimkou *péci* (4. 2. 1926, s. 5).

4.3.2 Tvar třetí osoby singuláru indikativu přezenta

Archaizaci jazyka lze do jisté míry sledovat i na tvaru 3. osoby singuláru indikativu přezenta slovesa *býti*. Starší varianta *jest* má stále značnou frekvenci v čechoamerických periodikách i ve dvacátém století, jak uvádí Jaklová a potvrzuje to i Graf 2. V porovnání s *Národními novinami* a *Slávií*, které ovšem byly mapovány pouze v 2. polovině devatenáctého století, probíhá ve *Svobodě* zcela obdobná tendence, tedy starší varianta v letech 1886 i 1906 jasně vítězí.

⁹⁸ Lamprecht, 1986, s. 240.



Graf 2. Tvar třetí osoby singuláru indikativu přezenta. Výsledky jsou vyjádřeny v procentech a zaokrouhleny na jedno desetinné číslo. Rozlišení počtu v jednotlivých rocích: 1886: 14 : 5, 1906: 23 : 13, 1926: 22 : 18, 1947:16 : 11.

Téměř v polovině nového století ale dochází k nárůstu užívání nového tvaru *je*. Nacházíme jej ve funkci přísudku slovesného *je to v sobotu* (7. 1. 1926, s. 5) i jmenného se sponou se substantivem v nominativu: *je to výstraha* (4. 2. 1926, s. 7) nebo adjektivem v nominativu: *je zásobena* (7, 1. 1926, s. 3). V roce 1947 se výskyt snížil o zhruba 5 %, ačkoli bychom čekali zcela opačný vývoj.

Na tomto místě můžeme pro srovnání využít výsledky zprostředkované korpusovým průzkumem variant, který je užitečným nástrojem pro jejich analýzu v korpusech ČNK jak v současném jazyce, tak v průběhu jeho vývoje.⁹⁹ Nalezené hodnoty proměn *jest* x *je* dokládají zcela protikladný vývoj, než je tomu ve *Svobodě*. Zastaralá podoba převládala naposledy kolem roku 1830 a od té doby její užívání plynule klesalo. Od 80. let až do roku 1900 se odstup mezi oběma variantami pohyboval okolo 30 % a podle dostupných dat následoval v podstatě trvalý a zrychlující se ústup podoby *jest*. Jak ukazuje Graf 2, v periodiku *Svoboda* byl ústup tvaru *jest* v psané češtině výrazně pomalejší, a dokonce dochází na konci sledovaného období, tj. těsně před polovinou 20. stol., k opětovnému nárůstu frekvence této podoby.

⁹⁹ Dostupné na <http://syd.korpus.cz/PJkodNVM.dia> (6. 5. 2014).

4.3.3 Nářeční a hovorové prvky

Do jazyka inzertní rubriky rovněž pronikaly nářeční jevy, které se projevovaly zaváděním zejména měkkého *-t'* u podstatných jmen typu *kost'*. Všechny mluvnické od 60. let až po první dvě vydání *Matičního brusu* z let 1887 a 1881 doporučovaly zavést tyto tvary jakožto jevy staré do spisovného úzu českého jazyka. Proti tomuto dialektismu se však v 90. letech postavil Gebauer a uvedl do spisovného jazyka opět tvary dříve užívané, tedy *kost*, *kostmi*.¹⁰⁰ Tvarů typu *kost'* ve *Svododě* nalézáme velice málo: *část'* (13. 5. 1886, s. 8) a *masť'* (7. 1. 1926, s. 5). Není ale vyloučeno, že na severovýchodní Moravě a ve Slezsku nebyla důsledně provedena palatalizace, a proto lašské *masť'* může reprezentovat reflex původního stavu.¹⁰¹

Nespisovnou češtinu zastupují v inzerci substandardní a obecněčeské prvky morfologické. První takovou skupinu tvoří tvar 1. osoby plurálu indikativu přezenta bez koncovky *-me*: *Odporučujem* (7. 1. 1886, s. 7), *vyřizujem* (15. 4. 1886, s. 8), *prostředkujem* (tamtéž) a *vyhotovujem* (tamtéž). Všechny příklady pocházejí z prvního analyzovaného ročníku a v dalších je již nenalézáme.¹⁰² Chybná je ovšem zcela jasně podoba akuzativu plurálu od substantiva *nemoc*, kterou shledáváme nejfrekventovanější roku 1906. S výjimkou jediného záznamu: *chronické nemoci [...] léčí* (4. 1. 1906, s. 7) jsou všechny vyskytující se tvary nesprávné: *nemoce mužů léčíme* (25. 1. 1906, s. 12) apod. Tvary *nemocem*, *nemocech*, *nemocemi* jsou v pořádku, neboť v dativu, lokálu a instrumentálu jsou povoleny obě koncovky, tj. jak podle vzoru *kost*, tak podle vzoru *píseň*.¹⁰³ Diference nominativní a akuzativní plurálové koncovky spočívá v přecházení původního *i*-kmenového substantiva k substantivům *ja*-kmenovým.¹⁰⁴

V několika málo případech se setkáváme s hovorovým tvarem *krajani* (8. 4. 1886, s. 8) místo *krajané* (24. 6. 1886, s. 5). Koncovka *-é* je pozůstatkem staršího skloňování a mají ji mimo jiné podstatná jména s příponou *-an*, která nejčastěji označují obyvatele nebo příslušníky národů. Tvar s koncovkou *-i* si vysvětlujeme analogií ke vzoru *pán*, k němuž přináleží a u něhož je tato koncovka původní. Další chybnou deklinaci nalézáme u spojení *pane Wojtek* (4. 1. 1906, s. 8), kde osobní jméno zůstává v nominativu, ačkoli nepatří mezi

¹⁰⁰ Havránek, 1979, s. 125–126.

¹⁰¹ Lamprecht, 1984, s. 162.

¹⁰² Tvar bez *-e* nelze pokládat za chybný u sloves, která mají v 1. osobě singuláru *-u* či *-e* (Gebauer, 1939, s. 171).

¹⁰³ Karlík, Nekula, Rusínová, 1995, s. 261.

¹⁰⁴ Podoba s koncovkou *-e* je zaznamenána ve středomoravských nářečích a jižním úseku východomoravských nářečí. Území Slezska pokrývá podoba shodná se spisovným jazykem, tedy podoba s koncovkou *-i* (ČJA 4, 2002, s. 182).

příjmení nesklonná, a tudíž mělo být ve vokativu ve tvaru *Wojtku*. Ačkoli u osobních jmen zakončených na *-ek* v nepřímých pádech pohybné *-e-* vypouštíme, nalézáme i tvar *u* [...] *F. Russeka* (18. 2. 1886, s. 8).

4.3.4 Vliv angličtiny

Vliv angličtiny se nejvíce projevuje při skloňování vlastních jmen zejména cizího původu. Názvy měst se skloňují podle vzoru *hrad*, v případech jako *v New Yorku a Chicagu* (20. 5. 1886, s. 6) je zvolena koncovka *-u*, protože koncovka *-ě* vyžaduje alternaci konsonantů *g, h, ch, k, r, d, t, n*, a proto bývá u substantiv na ně končících častěji koncovka *-u*.¹⁰⁵ Koncovku *-e* nalézáme např. *v Galvestoně* (4. 1. 1906, s. 6) a konkurenci obou koncovek v případě *na Bluffu* (1. 7. 1886, s. 8) x *na Bluffě* (3. 6. 1886, s. 5), další deklinaci nepodléhají vůbec: *Do West* (11. 1. 1906, s. 5), *v Shiner* (4. 1. 1906, s. 6), jiné v závislosti na pisateli: *v Schulenburgu* (3. 6. 1886, s. 8) x *v Schulenburg* (29. 7. 1886, s. 5). Poslední způsob je nejzřetelnější u názvu státu Texas, protože ten se v našem korpusu začal skloňovat až v polovině dvacátého století, ale ještě v roce 1947 bylo možné běžně nalézt tvary *do Texas*, *z Texas*, *v Texas*. Nalezli jsme adjektivum utvořené od cizího vlastního jména, které bylo odvozeno českým sufixem a následně ohýbáno: *LUUN-UV Zdravotní Ustav* (4. 1. 1906, s. 7). V jiném případě si všímáme užití spojovníku jako signálu morfematické hranice: *S. ARONSOHN-A – velkolepý sklad* (8. 4. 1886, s. 8). Tuto tendenci sledujeme i u slov domácích, a to v případě: *v L. W. Kadlec-e lékárně* (4. 2. 1886, s. 5). Tyto případy jsou však ojedinělé a ostatní adjektiva se objevují ve tvarech typu: *část líhy Als. Thompsona* (21. 1. 1886, s. 8) nebo *Severův BALSÁM* (4. 1. 1906, s. 6).

4.3.5 Adaptace amerikanismů

Velkou část lexikálních výpůjček z americké angličtiny tvoří podstatná jména a slovesa, v obou případech byla většina z nich do textů zařazována jako plně ohebná. Substantiva se skloňovala podle toho typu deklinace určeného rodem a koncovkou, do něhož by patřila, kdyby se foneticky psala česky, ačkoli v případě, jako je *Liberty Bell Mash jest vhodné* (25. 3. 1926, s. 5), se objevuje neutrová shoda i přes to, že bychom očekávali skloňování dle vzoru *stroj* či *píseň*. Přejatá substantiva byla zařazována k rodu podle svých českých ekvivalentů: *PŘI [...] BARNĚ [stodole]* (27. 3. 1947, s. 5), *Orkestry [kapely]* (3. 4. 1947, s. 5), ale někdy docházelo i ke kolísání v rodě: *100 bušlů korný [kukuřice]* (13. 3. 1947,

¹⁰⁵ Karlík, Nekula, Rusínová, 1995, s. 253.

s. 8) x *SEMENNÝ KORN* (13. 3. 1947, s. 5). V jiném případě rod kolísá z toho důvodu, že v češtině existuje více synonymních ekvivalentů: *ve své štoře* [prodejně] (21. 1. 1926, s. 8), „*Ta Pionýrská Štora*“ (13. 3. 1947, s. 8), *do El Campské nejnovější šopy* (13. 3. 1947, s. 8) x *ze štoru* [obchodu] (18. 1. 1906, s. 5).

Mezi lexikální amerikanismy, které se adaptovaly na základě výslovnosti, již se následně přizpůsobila grafická podoba, řadíme např. *džiny* (14. 1. 1886, s. 3), *karpety* (4. 1. 1906, s. 6), *renče* (4. 1. 1906, s. 7), *na kontrakt* (18. 1. 1906, s. 8), *Sandvyče* (14. 1. 1926, s. 8), *biskety* (21. 1. 1926, s. 5) a *KÁRY – TROKY* (13. 3. 1947, s. 8), *kream* (20. 3. 1947, s. 5). Opačnou tendenci sledujeme např. u následujících slov: *grocerii* (7. 1. 1886, s. 7), *whisku* (4. 1. 1906, s. 8), *Kvartetta* (25. 1. 1906, s. 5), *dollarů* (7. 1. 1926, s. 7), *loty* (20. 3. 1947, s. 8) a *gas* (tamtéž). Někdy dochází ke kombinaci zmíněných adaptací i v jednom textu: *Dostanete tam – Čerstvé ovoce – Grocerii, Ice Cream, chladné nápoje, cigáry,igarety a kendy* (17. 4. 1947, s. 8), *Jste-li stížení Eczemou, Tetter, Atheles Foot, Prickly Heat, Poison Oak, Svrabem a Boláky na dětech* (13. 3. 1947, s. 8). Přejímání sloves bylo méně časté, ve *Svobodě* nacházíme pouze *Farmujeme* (4. 3. 1926, s. 8) a deverbativní substantiva *finišování a varnišování* (10. 4. 1947, s. 8); slovesa tedy patřila k šesté infinitivní třídě.

4.4 Lexikologie

Slovní zásoba čechoamerických periodik výrazně odrážela teritoriální, sociální a ekonomickou situaci českých imigrantů v USA. Rovněž byla ovlivněna kulturní a komunikační situací, a proto se v této kapitole zaměříme především na přejímání cizích slov. Ačkoli se na utváření lexika podílela i latina s němčinou,¹⁰⁶ zaměříme se zde pouze na přejímání z angličtiny. Vzhledem k možnosti srovnání s dřívějšími pracemi nás bude zajímat formální charakteristika lexikálních amerikanismů v souvislosti s funkčností dané lexikální jednotky, konkurence českých a anglických ekvivalentů, kombinace obou jazyků v jedné reklamě a kalkové překlady. Pozornost budeme věnovat rovněž starším českým lexémům, pro jejichž stylistické hodnocení budeme využívat Příruční slovník jazyka českého (PSJČ) a které budeme srovnávat se stavem zachyceným v dalších dobových českých slovnících.

Lexikální amerikanismy jsou anglická slova, která autoři využívají tam, kde neexistuje odpovídající český ekvivalent nebo tento ekvivalent jednoduše neznají. Může se rovněž jednat o projev jazykové úspornosti, kdy by jednoslovný anglický název bylo potřeba nahradit opisem či víceslovným pojmenováním českým,¹⁰⁷ lze uvažovat také o roli zachování obchodní značky výrobku či o snaze o asimilaci.

Hlavním problémem při přejímání amerikanismů je nezvyklý rozdíl mezi zvukovou a grafickou podobou, proto se také zaměříme na to, jestli se amerikanismy objevovaly spíše v původní grafické podobě či se pravopisně adaptovaly, a to buď na základě původní grafické podoby, které se následně přizpůsobila výslovnost, anebo naopak. S tím úzce souvisí i adaptace morfologická, během které dochází např. u slov, jež by podle výslovnosti zůstala nesklonná, k zařazování k příslušným deklinačním typům. To se projevuje i v nahrazování původní koncovky koncovkou domácí.¹⁰⁸ Tato slova zůstávají v textu nepřeložena, což značí, že byla ve všeobecném povědomí Čechů. Další strategií je, že se amerikanismy objevovaly společně se svým českým ekvivalentem, přičemž český ekvivalent stál v závorce za výrazem anglickým nebo naopak.

¹⁰⁶ V druhé polovině devatenáctého století sloužila jako vzor vyjadřování humanistická čeština. Proto se v prvních periodikách objevují rovněž lexikální latinismy, které ovšem mohly být do češtiny přejaty i přímo z angličtiny. Latinismy pravděpodobně signalizovaly vzdělanost autora textu, což je zvláště příznačné pro latinské citáty, které v žurnalistických textech nebyly překládány. Němčinu zase imigrantští Češi jakožto původní občané rakousko-uherské monarchie ovládali, a to i mnohdy více než angličtinu, tudíž zpravodajství ze světa získávali tím, že jednotlivé zprávy překládali nejdříve z němčiny (Jaklová, 2010, s. 220).

¹⁰⁷ Jaklová, 2010, s. 124–125.

¹⁰⁸ REJZEK, J. K formální adaptaci anglicismů. Naše řeč 76, 1993, č. 1, s. 26–27.

4.4.1 Citátové užití lexikálních amerikanismů

Mezi tzv. citátová slova, tj. slova, u nichž nedochází k žádným formálním ani významovým změnám, patří např. *office* (28. 1. 1886, s. 7), *county* (17. 6. 1886, s. 5), *barbecue* (17. 4. 1947, s. 5), *higway* (17. 4. 1947, s. 8), *seat covers* (13. 3. 1947, s. 5) apod. Dále sem patří *propria*, která referují přímo k nositeli. Ty lze dělit na názvy institucí: v *Auditorium* (25. 1. 1906, s. 5), v *Opera House* (tamtéž), na *Grand Stand* (25. 3. 1926, s. 5), v „*Community Centre*“ (13. 3. 1947, s. 6), na názvy produktů jako *Pain Expeller* (7. 1. 1926, s. 8), *Liberty Bell Mash* (13. 3. 1947, s. 6), *Peppermint Ice Cream* (13. 3. 1947, s. 3) a na názvy firem: *Palace Saloon* (1. 7. 1886, s. 8), *El Campo Flower Shop* (13. 3. 1947, s. 6), *Triska Funeral Home* (13. 3. 1947, s. 6) atd. Tyto názvy zůstávají ve své původní podobě, nejsou počesťovány a obvykle za nimi následuje český text: *El Campo Hatchery. Dejte si objednávku na kuřátka včas.* (13. 3. 1947, s. 6). Ačkoli značkových slov nalézáme nejvíce v letech 1926 a 1947, setkáváme se i s tendencí zcela opačnou: český ekvivalent začne v pozdějších letech původně převládajícímu anglickému výrazu konkurovat a někdy jej následně dokonce předčí.

4.4.2 Konkurence českých a amerických ekvivalentů

Pro statistické zpracování poměru výskytu českých a anglických ekvivalentů jsme pro objektivní zjištění stavu ve zkoumaném korpusu nenalezli takové množství výskytů daného jevu. V úvahu připadala konkurence užívání anglického slova *office* a jeho českého ekvivalentu *úřadovna/písárna*, avšak i v tomto případě se jednalo o velmi malý statistický vzorek (1886: 12 výskytů, 1906: 7 výskytů, 1926: 10 výskytů, 1947: 6 výskytů). Roku 1886 se v rozmezí sedmi měsíců vyskytl anglický výraz v deseti případech, a to patrně také proto, že sami zadavatelé byli mnohdy jiného než českého původu: *J. W. HILL [...] Office nahoře v obchodní budově Schumacherově.* (7. 1. 1886, s. 5), *MOORE, DUNKEN & MEERSCHIEDT [...] Office nahoře na poště.* (7. 1. 1886, s. 5). V témže roce se *office* překládalo jako *písárna*: *Písárna na severní straně náměstí.* (15. 4. 1886, s. 8). I v následujících letech častěji nalézáme anglický ekvivalent v inzerátech, o jejichž zadavatelích na základě jména usuzujeme, že nebyli českého původu. Avšak následující příklady ukazují, že toto tvrzení nelze považovat za obecně platné: *Dr. F. W. Stoeltje [...] Přijďte do mé office a podívejte se [...] Mluvíím tolik česky, že se domluvíím s každým bez tlumočnicka* (18. 1. 1906, s. 8), *MOSS & LOVREY [...] Úřadovna nad První Národní Bankou. La Grange, Texas.* (7. 1. 1926, s. 6). V prvním případě zadavatel doslovně upozorňuje na svou schopnost domluvit se česky,

v případě druhém je užito českého substantiva *úřadovna*, ač je zjevné, že ani v tomto případě nebyli zadavatelé inzerátu čeští rodáci.¹⁰⁹ V roce 1947 jasně převládla podoba česká, slovo *office* nalézáme pouze v oficiálních názvech: *Nad Paul's Hardware Store office* (13. 3. 1947, s. 6) a *Úřadovna v A. J. Wendel Gim Office* (13. 3. 1947, s. 8).¹¹⁰

Opačný vývoj zjišťuje ve své práci L. Skružná, která porovnává výskyt anglického výrazu *street* a jeho českého ekvivalentu *ulice*. Závěrem jejího pozorování je, že v prvních výtiscích se v adresách slova jako *avenue*, *street*, *road* apod. překládají, kdežto v 90. letech českou podobu *ulice* nacházíme stěží.¹¹¹ I u tohoto konkrétního případu si lze všimnout jisté odlišnosti, ve *Svobodě* se totiž *ulice* začínala v oblasti inzerce objevovat až v roce 1947: *na Alto Vista ulici* (13. 3. 1947, s. 8), *na 300 Higbee Ul.* (13. 3. 1947, s. 8), *E. Calhoun Ul.* (27. 3. 1947, s. 4) a *Na 302 N. Mechanic Ul.* (17. 4. 1947, s. 8). Vzhledem k tomu, že tyto čtyři doklady jsou vůbec jediné, které v našem korpusu nalézáme, můžeme tvrdit, že i v pozdějších letech převládalo zapisování adres následujícím způsobem: *612 Troop St.* (4. 1. 1906, s. 7). Není vyloučeno, že se později jedná o projev snahy překládat do psané češtiny pokud možno co nejvíc, a to jako vědomý protiklad k ústupu češtiny v mluvené komunikaci.

4.4.3 Kombinace jazykových kódů

Již výše jsme se zmínili o názvech společností a produktů, ty totiž velmi často zůstávaly v původním jazyce a nebyly překládány. Od roku 1926 běžně docházelo ke kombinaci obou jazyků nejen v rámci celé reklamy, tedy k jevu širšímu než jen pronikání jednotlivých lexikálních jednotek: *ZAPOMEŇTE NA VYSOKÉ ŽIVOTNÍ NÁKLADY! [...] GOOD JOB FOR YOU U. S. ARMY CHOOSE THIS FINE PROFESSION NOW!* (13. 3. 1947, s. 5), *HERE IT IS [...] RÁDIVÁM VŠE VYSVĚTLÍME* (27. 3. 1947, s. 8), ale i v rámci názvu firmy nebo víceslovného pojmenování: *LAVACA COUNTY NARODNI BANKA* (4. 1. 1906, s. 6), *Nový Obchod Grocerií* (3. 4. 1947, s. 8), *Nové Velké New York Store* (17. 4. 1947, s. 7), *wheat chléb* (7. 1. 1926, s. 5), *pohřebni automobile* (7. 1. 1926, s. 6), *vesní slipperse* (4. 2. 1926, s. 5), *s kodak finishing cenníkem* (18. 3. 1926, s. 8), *pick-up pluh* (13. 3. 1947, s. 8) atd.¹¹²

¹⁰⁹ Na tomto místě opět narážíme na otázku, týkající se překladů textů z angličtiny do češtiny. Této problematice se věnujeme v oddílu Metodologie.

¹¹⁰ V tomto případě se objevuje zdvojení pojmenování *úřadovna*.

¹¹¹ Skružná, 2010, s. 40.

¹¹² Užívání dvou nebo více jazyků v jednom textu je nazýváno přepínání kódu. Někdy takto bývá označován i jev, kdy dochází k vložení jediné položky do věty, která je celá formulovaná v cizím jazyce. V tomto případě se však jedná o podtyp zvaný mixování kódu neboli vnitrovětné přepínání. Do přijímacího jazyka jsou tak často vkládána slova, která nemají ekvivalenty v jazyce druhého etnika, mají platnost eufemismu nebo slouží k identifikaci se subjektem/objektem zdrojového jazyka. Předpokladem pro oba druhy přepínání kódu je znalost

Jednou z nápadných strategií u lexikálních jednotek (typicky víceslovných) je, že v jedné větě vedle sebe stojí obě podoby, anglická i česká, přičemž jedna z nich je vložena do závorky či uvozovek. Jejich pořadí bývá různé a nelze vypořádat žádnou pravidelnost. Vzhledem k malému množství nalezených dokladů je nelze považovat za vhodný statistický vzorek, a proto z každého ročníku uvedeme všechny příklady a pokusíme se charakterizovat, o jaká slova se jedná a jestli mezi nimi lze najít určitou významovou souvislost.

Ekvivalent č. 1	Ekvivalent č. 2	Výskyt
<i>odpařovací panve</i>	<i>evaporators</i>	15. 4. 1886, s. 8
<i>kupní listiny</i>	<i>deeds</i>	15. 4. 1886, s. 8
<i>Parní prací stroj</i>	<i>THE MISSOURI STEAM WASHER</i>	3. 6. 1886, s. 5
<i>COTTON WAREHOUSE</i>	<i>BAVLNĚ SKLADIŠTĚ</i>	29. 7. 1886, s. 5
<i>ohňostrojí</i>	<i>Fire-Works</i>	4. 1. 1906, s. 5
<i>kupní úpis</i>	<i>Tax Receipts</i>	4. 1. 1906, s. 8
<i>Certificate of Exemption</i>	<i>vysvědčení</i>	11. 1. 1906, s. 5
<i>alkoholismu</i>	<i>opilství</i>	4. 1. 1906, s. 7
<i>Severův Balsám</i>	<i>Severa's Cough Balsam</i>	7. 1. 1926, s. 5
<i>do okresního úřadu klerka</i>	<i>COUNTY CL</i>	4. 3. 1926, s. 6
<i>Konfirmace</i>	<i>Biřmování</i>	4. 3. 1926, s. 4
<i>WINTER GARDEN.</i>	<i>Zimní zahrada</i>	4. 3. 1926, s. 8
<i>v influenzu</i>	<i>flu</i>	18. 3. 1926, s. 4
<i>ATOMICKÁ SÍLA PRO LÉČENÍ</i>	<i>Atomic Power For Healing</i>	20. 3. 1947, s. 5
<i>shortening</i>	<i>omastku</i>	13. 3. 1947, s. 6
<i>Quality Southern Pine</i>	<i>Qualitní jižní sosnové dřevo¹¹³</i>	7. 3. 1947, s. 6
<i>NATIONAL SURVEY</i>	<i>Žádost Veřejnosti</i>	10. 4. 1947, s. 8
<i>Zčítací stroj</i>	<i>Adding Mashine</i>	17. 4. 1947, s. 8
<i>vyšší školy</i>	<i>High School</i>	17. 4. 1947, s. 8

Tabulka 1. Přehled anglických a českých ekvivalentů v jedné větě.

obou jazyků. Dalším způsobem verbálního chování je střídání kódu, což umožňuje pouze bilingvismus. Mluvíci pak užívá jeden ze svých jazyků v určitém komunikačním prostředí, v druhém hovoří v prostředí zcela odlišném (Jaklová, 2010, s. 234–235).

¹¹³ Apelativní lexém *sosna* je typickým slezským pojmenováním pro borovici (ČJA 2, 1997, s. 283).

Z tabulky, v níž jsou zaznamenány všechny typy překladů, které se objevily ve všech analyzovaných číslech periodika *Svoboda*, můžeme vypořádat, že téměř čtvrtinu spojuje právníková tematika: *kupní listiny (deeds)*, *kupní úpis (Tax Receipts)*, *Certificate of Exemption (vysvědčení)*, *do okresního úřadu klerka (COUNTY CL)*, *NATIONAL SURVEY (Žádost Veřejnosti)*. Tato strategie je jednoduše vysvětlitelná odlišnou právníkou terminologií, se kterou Češi přicházeli v novém prostředí do styku. V dalších případech se jedná o názvy produktů, které jsou mnohdy překládány doslovně: *odpařovací panve (evaporators)*, *Parní prací stroj (THE MISSOURI STEAM WASHER)*, *ohňostrojí (Fire-Works)*, *Severův Balsám (Severa's Cough Balsam)*, *shortening (omastku) Quality Southern Pine (Qualitní jižní sosnové dřevo)*, *Zčítací stroj (Adding Mashine)*. Je však pravděpodobné, že ekvivalent v závorce má ve vztahu k pojmenování před závorkou spíše funkci vysvětlovací než funkci překladu a jeho úkolem je vysvětlení významu. Můžeme také sledovat, že ne ve všech případech jsou tímto způsobem doloženy pouze výrazy v anglickém tvaru. Ku příkladu *konfirmace* je česká výpůjčka z latiny.¹¹⁴ V prvním případě stojí v závorce český ekvivalent *biřmování*, v případě druhém ale nalézáme místo českého pojmenování *chřipka* anglický výraz *flu*. Není ovšem vyloučeno, že tato slova vystupují synchronně jako anglicismy a do češtiny v USA byla přejata přímo z angličtiny jako např. *method* (25. 1. 1906, s. 12), *agent* (14. 1. 1926, s. 8) apod.¹¹⁵

4.4.4 Kalkové překlady

V malém množství se objevují i kalkové překlady: *svobodný vstup* [free entry] (17. 6. 1886, s. 5), *daněplatci* [taxpayers] (4. 1. 1906, s. 8), *hlavová daň* [head tax] (4. 1. 1906, s. 8) a *škol-dozorce* [school supervisor] (18. 1. 1906, s. 8). Adjektivum *službovní* (11. 1. 1906, s. 5) je kalkovým překladem německého slova *dienstfertig*.¹¹⁶

4.4.5 Starší české lexémy

Čeština se mezi lety 1886 a 1947 ve *Svobodě* výrazně nearchaizuje a lexémy, které už v roce 1886 byly hodnoceny jako zastaralé, se v posledním ročníku neobjevují. Jako příklad

¹¹⁴ Akademický slovník cizích slov, 2005, s. 349, 430.

¹¹⁵ Jaklová, 2010, s. 119.

¹¹⁶ Česko-německý slovník, 1885, s. 713.

zastaralých slov uvádíme následující: *Odporučujem* (7. 1. 1886, s. 7),¹¹⁷ *nížepsaný* (28. 1. 1886, s. 8),¹¹⁸ *porculánovém* (4. 1. 1906, s. 7),¹¹⁹ *čmýry* (4. 1. 1906, s. 7), *paklíček* (7. 1. 1926, s. 6),¹²⁰ *vyrabitele* (14. 1. 1926, s. 8),¹²¹ *KUČOVÁNÍM* (13. 3. 1947, s. 6).¹²² Z lidových prvků se objevuje: *breberku* (4. 1. 1906, s. 8),¹²³ a „šlop“ (tamtéž).¹²⁴ Vyskytl se i dialektismus *Zemáky* (20. 3. 1947, s. 8).¹²⁵

¹¹⁷ V jediném PSJČ je výraz hodnocen jako zastaralý.

¹¹⁸ V textech nacházíme tento lexém ve významu *podepsaný*, což uvádí i PSJČ. U Kotta se objevuje *dolepsaný* (*unten angeführt*), avšak v tomto případě se jednalo o odkazy nejen k osobám podepsaným, ale i k osobám nebo věcem řečeným v textu (Hovorna: Nížepsaný, zmíněný. Naše řeč 10, 1926, č. 8, s. 253). Ve staré češtině se v podobném smyslu používalo *dotčený* (viz Elektronický slovník staré češtiny).

¹¹⁹ Jungmann, Kott i PSJČ uvádějí obě varianty *porcelán* i *porculán*.

¹²⁰ Jungmann uvádí zastaralé označení *paklík-uzel*, Kott *pakla tabáku* (užíváno na Hané). V PSJČ se *pakl* objevuje ve významu balík, balíček.

¹²¹ Tento tvar se vyskytuje u Kotta, PSJČ jej označuje za zastaralý.

¹²² *Kučit* ve významu *klučit*. *Klučit* je doloženo v textu u hesla *vykleščovati* v Elektronickém slovníku staré češtiny, u Kotta a v PSJČ nacházíme *klučení*.

¹²³ Význam *kořalka* uvádějí Jungmann, Kott i PSJČ.

¹²⁴ *Čáprovina* (Lorentz, 1975, s. 589).

¹²⁵ Z hlediska původu je toto nářeční označení odvozeninou z německého překladu (ČJA 3, s. 268–270).

4.5 Syntax

V druhé polovině devatenáctého století se upevňovalo postavení spisovné češtiny jako národního jazyka, a to i díky výrazné funkčněstylové diferenciaci.¹²⁶ Spisovný jazyk se rozšířil na všechny společenské vrstvy a k jistým změnám došlo i v čechoamerických periodikách, které se v otázce verbální konzervativnosti a progresivity mnohdy lišily.¹²⁷ V této kapitole se proto zaměříme na vývoj syntaxe, ve kterém Jaklová spatřuje nejvyšší počet nejnápadnějších příznakových jevů, mezi které řadí zachovávání tradiční humanistické větné stavby, již umocňují přechodníkové konstrukce a věty s koncovým postavením slovesa.¹²⁸ V této části budeme postupovat podle výzkumu A. Jaklové a prozkoumáme nejzřetelnější jevy: kromě koncového postavení některých slovesných tvarů se zaměříme na slovosled přívlastku shodného a neshodného a krátce se zmíníme o přechodníkových konstrukcích a genitivu záporovém.

4.5.1 Slovosled přívlastku shodného

Ve větě plní postponovaná demonstrativa v adjektivní pozici funkci odkazovací. Postpozicí zájmen *ten* a *tento* za substantivem docházelo ve *Svobodě* k návazné tematizaci rématu.¹²⁹ V analyzovaných textech lze vypožorovat substantiva, která se v návaznosti na vlastní réma opakovala nebo byla zprostředkována paradigmatickými významovými vztahy či v našem případě ekvivalenty z druhého jazyka: *Parní prací stroj* [...] *Prací stroj tento* (3. 6. 1886, s. 5), *1135 akrů půdy* [...] *Na pozemku tom* (7. 1. 1886, s. 5), *obchodník s* [...] *obchod tento* (25. 2. 1886, s. 5), *SUNSET SALOON* [...] *V hostinci tom* (14. 1. 1886, s. 7) apod. Podobnou tendenci sledujeme i u atributu vyjádřeného posesivem: *Dílna naše jest opatřena* (15. 7. 1886, s. 5), *sobě neb krajanům svým* (28. 1. 1886, s. 5). Užívání posesivních zájmen není, až na drobné odchylky jako *prodal jsem dřívější mojí továrnu* (22. 7. 1886, s. 5), rozlišeno podle osob, jimž se přívlastňuje v pozici podmětu, ale zvrtným zájmenem *svůj*, což může být i důsledkem vlivu angličtiny. Následující graf ukazuje slovosled atributu vyjádřeného ukazovacím zájmenem. Postponované postavení se vyskytuje pouze v roce 1886, kdežto ve dvacátém století se neobjevuje vůbec. Místo toho bylo obvyklé např.: *Certificate of*

¹²⁶ Hošnová, 2005, s. 10.

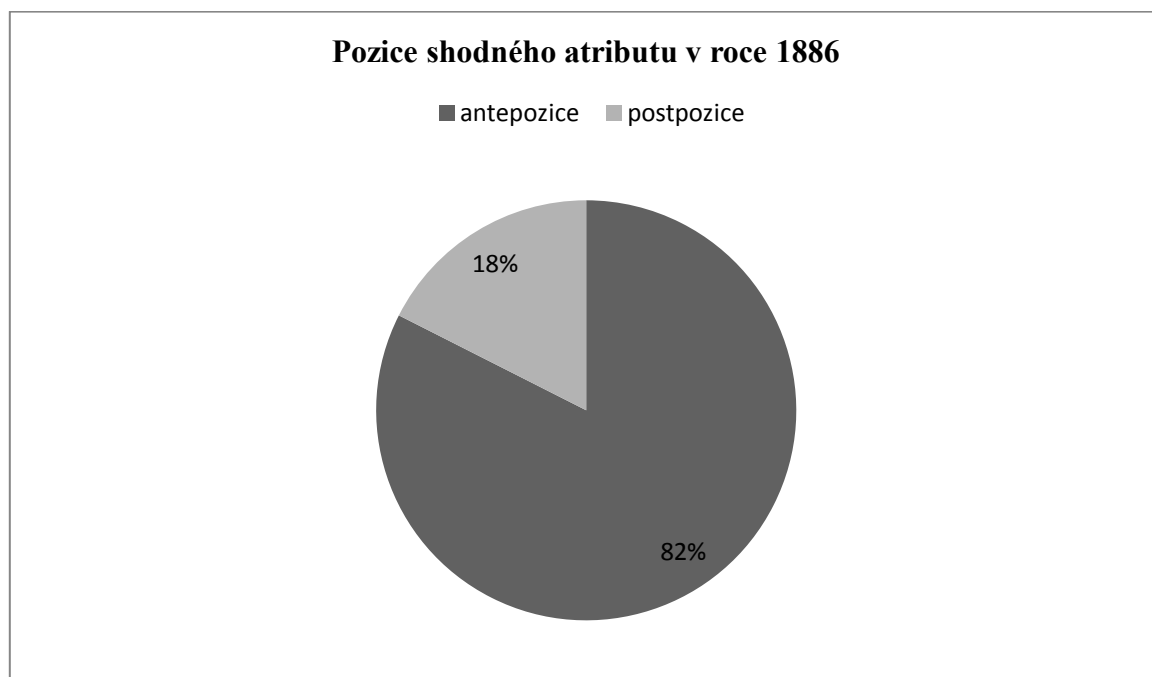
¹²⁷ „Protože čechoamerická periodika 19. století byla po formální i obsahové stránce výsledkem činnosti svých redaktorů, je též tento rozdíl podmíněn hlavně tím, jak jednotliví redaktori ovládali spisovný jazyk a jeho tehdejší, rychle se vyvíjející normu“ (Jaklová, 2010, s. 216).

¹²⁸ Jaklová, 2010, s. 113.

¹²⁹ Hošnová, 2005, s. 92.

Exemption [...] toto vysvědčení (11. 1. 1906, s. 5), *vyměšovací ústrojí [...] tato ústrojí* (7. 1. 1926, s. 5) a *Prodává Domy [...] v tomto oboru* (13. 3. 1947, s. 6) atd.

V předešlém odstavci jsme se věnovali přívlastku vyjádřenému zájmenem ve funkci atributu, nyní budeme sledovat slovosled atributu shodného vyjádřeného přídavným jménem. Základní polohou přívlastku shodného je poloha před řídícím podstatným jménem, tedy antepozice. V postpozici stojí shodný přívlastek tehdy, je-li zdůrazněn v souvislosti větné nebo nadvětné, má-li rozlišující či expresivní význam.¹³⁰ Vzhledem k tomu, že jsme analyzovali inzertní rubriku, jedním z nejfrekventovanějších slov je přirozeně slovo *zboží*, které je téměř vždy rozvíjeno shodným atributem. Zaměřili jsme se na to, zda přívlastek stojí před nebo za řídícím substantivem a výsledky jsou podobné jako v předcházejícím případě. Postpozici shodného přívlastku rozvíjející slovo *zboží* nalézáme jen roku 1886, a to v 57,7 % výskytů.¹³¹ Běžné jsou jmenné skupiny jako: *se zbožím smíšeným* (7. 1. 1886, s. 5), *se zbožím střížným* (7. 1. 1886, s. 7), *zboží klenotnického* (21. 1. 1886, s. 5) apod. V dalších letech se setkáváme pouze s atributem v antepozici: *střížným zbožím* (11. 1. 1906, s. 5), *lékárnickým zbožím* (7. 1. 1926, s. 3), *Železné zboží* (13. 3. 1947, s. 8) apod.



Graf 3. Pozice shodného atributu v roce 1886. Výsledky zaokrouhleny na celá čísla. Hodnoceno 325 výskytů.

¹³⁰ Uhlířová, 1987, 14–16.

¹³¹ Hodnoceno 26 výskytů.

Poměr výskytu přívlastku shodného v postavení před nebo za podstatným jménem v roce 1886 dokládá Graf 3. Ač v příkladu s řídícím slovem *zboží* mírně převažovala postponovaná varianta, celkový průzkum textů z roku 1886 ukazuje, že mnohem častější bylo klást atribut před substantivum (z 325 výskytů se v postponované pozici objevilo pouze 57 adjektiv). V souvislosti s tímto zjištěním jsme se zaměřili i na to, jestli se postponované přídavné jméno ve funkci přívlastku objevovalo ve všech svých pádech nebo jen v některých. Nejvíce nalezených případů bylo u adjektiv s koncovkou *-é*, což lze vysvětlit homonymií této deklinační koncovky v některých pádech u maskulin, feminin i neuter, a to v obou číslech. Početní frekvence je tedy dána podílem u paradigmát, nikoli preferencí. Adjektiva v atributu se vyskytují ve všech pádech kromě vokativu.

4.5.2 Slovosled přívlastku neshodného

V několika případech nalézáme antepozici neshodných přívlastků propriálních: v *L. W. Kadlec-e lékárně* (4. 2. 1886, s. 5), *Jiřího Knipa farmy* (25. 2. 1886, s. 5), *S. ARONSOHN-A – velkolepý sklad* (8. 4. 1886, s. 8), *SV. NIKODEMA LÉKÁRNA* (4. 1. 1906, s. 5), *DRA. FORMÁNKA LÉKY* (4. 1. 1906, s. 7), *Dra. Swobody Hořké Vín* (4. 1. 1906, s. 8), *DRA. PETRA HOBOKO* (7. 1. 1926, s. 5). Tento jev se vyskytuje pouze u prvních tří analyzovaných ročníků.

4.5.3 Koncové postavení slovesných tvarů

Již v úvodu této podkapitoly jsme se zmínili o koncovém postavení slovesa. Ačkoli koncové postavení určitého slovesného tvaru je zastaralý jev české skladby, není vyloučeno, že vznikl, alespoň ve vedlejších větách, vedle latiny i spolupůsobením němčiny. Pak by se jednalo částečně o syntaktický germanismus; syntaktický germanismus je shledáván v koncové pozici infinitivu u složených slovesných tvarů.¹³² Určitý slovesný tvar na konci věty nalézáme v roce 1886, v následujících letech se podobné případy téměř nevyskytují.

Rovněž je jen okrajově doložen vliv německého slovosledu v případě koncového postavení infinitivu po modálních slovesech. Tento jev se objevuje roku 1886, a to pouze v následujících případech: *Kdo chce dobrého a laciného zboží nakoupiti* (14. 1. 1886, s. 3), *kteří přejí sobě neb krajanům svým do Ameriky neb zpět cestu zařídit* (28. 1. 1886, s. 5), *takže může se kterémukoliv ve státě na roveň postaviti* (1. 7. 1886, s. 5).

¹³² Jaklová, 2010, s. 217.

4.5.4 Další syntaktické jevy

V našem souboru nejsou doklady na neshodné, absolutizované tvary vztažného zájmena *jenž*, neboť je nalézáme pouze v nominativu maskulin: *výprodej, jenž* (18. 1. 1906, s. 5) *člověk, jenž* (4. 1. 1906, s. 8) apod. Tyto doklady pocházejí z roku 1906, tedy z doby, kdy plná flexe tohoto zájmena byla již kodifikována.¹³³ Archaické spojky *alebrž, anobrž, ježto, kterýž* a *kterýžto* a *an* v našem výskytu rovněž nenalézáme. Genitiv záporový jsme našli pouze v jednom případě: *není ani kouska* [pozemku] (4. 1. 1906, s. 8). Genitiv zde plní funkci partitivní a je vyjádřen singulárním tvarem.¹³⁴ Přechodníkové konstrukce nacházíme ještě v roce 1926, avšak v rámci celého korpusu je hodnotíme jako ojedinělé: *zotaviv se opět tak dalece* (28. 1. 1886, s. 8), *Držíce se zásady* (11. 1. 1906, s. 5) a *pomáhajíc jim odstraňovati* (7. 1. 1926, s. 5). Opisné pasivum jsme nezaznamenali.¹³⁵

¹³³ Havránek, 1955, s. 74.

¹³⁴ „Cítíme-li záporový genitiv jako partitivní, lze jej klásti všude tam, kde vůbec o význam partitivní může jíti a jestliže jej chceme vyjádřiti“ (Trávníček, 1938, s. 129–138).

¹³⁵ Přechodníky a konstrukce s opisným pasivem jsou kompaktní prostředky větné stavby a lze je považovat za syntaktické latinismy charakteristické pro humanistickou a českoobrátskou češtinu. V kontextu českoamerické žurnalistiky mohou být tyto konstrukce důsledkem vlivu angličtiny, protože přechodníky i opisné pasivum jsou v angličtině živým a frekventovaným tvarem, a to zejména v psaných projevech (Jaklová, 2010, s. 282).

5 Shrnutí a závěry

V této bakalářské práci jsme se pokusili popsat vybrané aspekty jazyka inzertní rubriky vybraných ročníků čechoamerického periodika *Svoboda*. Rubrika inzerce se v tomto směru jevila jako nejvhodnější z toho důvodu, že nepodléhala korektuře, a tím pádem se blížila k autentickému jazyku českých mluvčích. Jejich původ hrál hlavní roli při výběru lokality, na kterou jsme se v této práci zaměřili, v Texasu totiž převažovali mluvčí pocházející z území Moravy a Slezska, a proto se v něm také nejdéle udržela tzv. moravština. V prvních kapitolách jsme krátce shrnuli motivaci a okolnosti, které vedly od druhé poloviny 19. století Čechy a Moravany k početným odchodům do Spojených států, a dále jsme se věnovali vzniku české texaské komunity, zájmům a aktivitám jejích členů s důrazem na jejich žurnalistickou činnost. Míru asimilace a akulturace lze totiž pozorovat i skrze tisk a námi zvolený týdeník *Svoboda* patřil k jednomu z nejvýznamnějších periodik na americkém Jihu. Jazykové změny jsme sledovali na rovině hláskoslovné, tvaroslovné, lexikální i syntaktické a zjištěné rozdíly jsme srovnávali se stavem zachyceným v dobových českých mluvnicích a slovnících.

Vzhledem k tomu, že ne vždy šlo jasně určit, zda některé jevy spadají spíše do oblasti hláskosloví či grafiky, pracovali jsme s těmito dvěma rovinami zároveň. To se projevilo zejména u kvantity, kde se ale nabízí další otázka, a to nejsou-li některé odchylky záležitostí archaickou či nářeční (*jmeno, staj, stolář*). U kvantity slov jsme nevypozorovali žádnou pravidelnost, protože vedle sebe často stály obě možnosti (*kočary* x *kočáry*) nebo byly odchylky, jako např. podoba GENpl (*lékarniku, kobercu*) či reflexy starší kvantity (*houb, kněh*), specificky omezeny na jedno číslo či inzerát. Žádné chybějící háčky jsme nezaznamenali, proto lze usuzovat, že kvantita zřejmě odráží skutečné kolísání, s čímž souvisí i fakt, že velká část Čechů přicházejících do Texasu byla ze slezsko-moravské nářeční skupiny, kde samohlásková délka chybí. Disimilaci retnic (*u velikém výběru*), uplatnění okmenové koncovky v instrumentálu (*neprátely*) či pozůstatek bratrského pravopisu (*posýlat*) lze považovat v rámci celého korpusu za zcela výjimečné.

K pravopisným chybám docházelo v důsledku zjednodušování souhláskových skupin (*osvěčený*), spodoby znělosti (*splnomocněný*) nebo se jednalo o tiskařské chyby (*před mál o lety*). Grafická podoba byla také ovlivněna angličtinou, což se nejvíce projevilo při zápisu víceslovných pojmenování (*závod Upotřebených Auto Částic*). Zajímavým zjištěním je, že velká písmena dle anglického vzoru se prosazují až ve dvacátém století, nacházíme je až v roce 1906.

V rovině morfologické jsme sledovali podobu infinitivní koncovky *-ti* a *-t*. Novější varianta *-t* začala té starší konkurovat až roku 1947, v roce 1926 se tato varianta objevovala pouze v inzerátech jednoho zadavatele. Do té doby měla jednoznačnou převahu koncovka *-ti*. Ještě v polovině 20. století převládal starší tvar indikativu přezenta *jest*, odstup mezi oběma variantami *jest* a *je* byl nejmenší v roce 1926. Starší tvar *jest* měl však obdobně značnou frekvenci v rámci čechoamerických periodik obecně. Nalezli jsme i tvary typu *kost'* (*část'*, *mast'*), což může reprezentovat starý dochovaný stav, protože na Moravě a ve Slezsku nebyla důsledně provedena palatalizace. Pouze roku 1886 se objevil zápis 1. osoby plurálu indikativu přezenta bez koncovky *-me* (*odporučujem*), stejně jako užívání posesivních zájmen podle osob, jimž se přivlastňuje v pozici podmětu (*prodal jsem dřívější mojí továrnu*). Vliv angličtiny se nejvíce projevoval při skloňování vlastních jmen cizího původu (*do Texas, LUUN-UV Zdravotní Ustav*).

Nejmarkantnějším jevem v oblasti lexikologie byla formální charakteristika amerikanismů a jejich adaptace. Nepřekládána zůstávala jak apelativa (*higway*), tak propria, které lze rozdělit na názvy institucí (*Community Centre*), firem (*Palace Saloon*) a produktů (*Peppermint Ice Cream*). Slova byla nejčastěji zařazována jako plně ohebná a skloňovala se podle toho typu deklinace určeného rodem a koncovkou, do něhož by patřila, kdyby se foneticky psala česky. Přejatá substantiva byla zařazována k rodu podle svých českých ekvivalentů (*štor* i *štora*). Amerikanismy se adaptovaly na základě výslovnosti, již se následně přizpůsobila grafická podoba (*karpety*) nebo naopak (*grocerie*). Objevila se i tendence, kdy byl uváděn český a anglický ekvivalent, přičemž jeden z nich stál v závorce: *ohňostrojů* (*Fire-Works*). Ve všech ročnících se všechny strategie vyskytovaly bez zřetelné preference některé z nich. Pro statistické zpracování poměru konkurence českých a anglických ekvivalentů jsme v rozsahu zkoumaného korpusu nenalezli dostatečné množství vhodných ekvivalentů. Kombinace jazykových kódů v rámci reklamy nebo víceslovného pojmenování (*wheat chléb*) byla zcela běžná od roku 1926.

Objevily se i starší české lexémy (*porculánovém*), nicméně slovní zásoba se mezi lety 1886–1947 nearchaizovala. Vzhledem k tomu, že sami čtenáři považovali své nářečí pro tisk za nevhodné, byť jím mluvili, nenalezli jsme tolik dialektismů, kolik bychom očekávali (*sosnové dřevo, zemáky*). V malém množství jsme zaznamenali kalkové překlady z angličtiny (*hlavová daň*) i z němčiny (*službovní*). Němčina se na utváření lexika také podílela, ale vzhledem k zaměření této práce jsme se jejím vlivem nezabývali.

V rovině syntaktické jsme se zaměřili především na slovosled přívlastku shodného a neshodného. V roce 1886 převažovala postpozice atributu shodného vyjádřeného ukazovacím (*prací stroj tento*) a posesivním (*dílna naše*) zájmenem i adjektivem (*zbožím střížním*). V následujících letech tato tendence vymizela. Zato antepozici neshodných přívlastků propriálních (*Jiřího Knipa farmy*) jsme našli u tří prvních analyzovaných ročníků. Koncové postavení slovesa bylo nejviditelnější v roce 1886, podobně jako postavení modálního slovesa ve vztahu k slovesnému tvaru neurčitému, konkrétně k infinitivu.

Na základě těchto zjištění lze shrnout, že texaská čeština se výrazně nearchaizovala, byť např. v oblasti morfologie u sledovaných jevů převládaly starší možné varianty, což ale ve 20. století bylo v českých periodikách zcela běžné. V části věnované syntaxi si naopak můžeme všimnout, že zastaralé jevy české skladby se objevují zřídka, a to zejména v prvním mapovaném ročníku. Slovní zásobu zase nejvíce ovlivnilo cizojazyčné prostředí, což je zcela přirozené a snadno vysvětlitelné hned několika způsoby: snaha o asimilaci, zachování obchodní značky nebo neznalost odpovídajícího českého ekvivalentu. Rovněž to poukazuje na míru začlenění se do americké společnosti, protože předpokladem pro přepínání kódů je znalost obou jazyků. Angličtina se značně projevila i v rovině grafické, a to zejména při psaní velkých počátečních písmen a v dodržování amerického textového principu při zápisu adres. V hláskosloví lze pozorovat rozkolísanou kvantitu, která může být dopadem moravského původu velké části českých imigrantů.

5.1 Přehled zkoumaných jevů

	1886	1906	1926	1947
doloženo protetické <i>v</i>	✗	✗	✗	✗
doloženo <i>y/ý</i> po <i>c, z, s</i>	✓	✗	✗	✗
doložena disimilace retnic	✓	✓	✗	✗
odchyly v kvantitě				
od soudobé spis. češtiny	✓	✓	✓	✓
odchyly v diakritice	✗	✗	✗	✗
velká poč. písmena podle aj. vzoru	✗	✓	✓	✓
-ti : -t	44 : 5	45 : 18	37 : 7	23 : 22
jest : je	14 : 5	23 : 13	22 : 18	16 : 11
doloženy tvary typu <i>kost'</i>	✓	✗	✓	✗

doložen 1. pl. ind. prez. –m	✓	✗	✗	✗
doložena postpozice shodného At	✓	✗	✗	✗
doložena antepozice neshodného At	✓	✓	✓	✗
doloženo konc. postavení urč. slovesa	✓	✓	✓	✗
doloženy dialektismy	✓	✓	✓	✓
doloženy starší čes. lexémy	✓	✓	✓	✓
doloženy kalkové překlady	✓	✓	✗	✗
doloženo zvrtné pasivum	✓	✓	✓	✓
doloženo opisné pasivum	✗	✗	✗	✗
doloženy přechodníky	✓	✓	✓	✗
doložen genitiv záporový	✗	✓	✗	✗

Výsledky tohoto rozboru mohou být užitečným nástrojem pro budoucí bádání ve sféře texaské češtiny či jazyka čechoamerických periodik obecně. Pro ucelenější představu o vývoji psané americké češtiny bude však zapotřebí rozsáhlejší excerptce. Vzhledem k rozsahu této práce nebylo možné zabývat se všemi jazykovými jevy, a proto jsme zpracovali pouze ty, jež byly ve srovnání s dřívějšími pracemi nejvýraznější. Nabízejí se další možnosti zkoumání, a to vzhledem k dopadu *Svobody* na českou obec také z pohledu sociolingvistického.

6 Seznam použité literatury

6.1 Prameny

Za zprostředkování digitalizovaných ročníků čechoamerického týdeníku *Svoboda* děkujeme prof. Evě Eckertové, Ph.D., z Anglo-American University v Praze. Digitalizace byla provedena díky podpoře Connecticut College v roce 2005.

Svoboda, 7. 1. 1886.

Svoboda, 14. 1. 1886.

Svoboda, 21. 1. 1886.

Svoboda, 28. 1. 1886.

Svoboda, 4. 2. 1886.

Svoboda, 18. 2. 1886.

Svoboda, 25. 2. 1886.

Svoboda, 18. 3. 1886.

Svoboda, 1. 4. 1886.

Svoboda, 8. 4. 1886.

Svoboda, 15. 4. 1886.

Svoboda, 22. 4. 1866.

Svoboda, 13. 5. 1886.

Svoboda, 20. 5. 1886.

Svoboda, 3. 6. 1886.

Svoboda, 10. 6. 1886.

Svoboda, 17. 6. 1886.

Svoboda, 24. 6. 1886.

Svoboda, 1. 7. 1886.

Svoboda, 15. 7. 1886.

Svoboda, 22. 7. 1886.

Svoboda, 29. 7. 1886.

Svoboda, 4. 1. 1906.

Svoboda, 11. 1. 1906.

Svoboda, 18. 1. 1906.

Svoboda, 25. 1. 1906.

Svoboda, 7. 1. 1926.

Svoboda, 14. 1. 1926.

Svoboda, 25. 1. 1926.

Svoboda, 4. 2. 1926.

Svoboda, 25. 2. 1926.

Svoboda, 4. 3. 1926.

Svoboda, 11. 3. 1926.

Svoboda, 18. 3. 1926.

Svoboda, 25. 3. 1926.

Svoboda, 13. 3. 1947.

Svoboda, 20. 3. 1947.

Svoboda, 27. 3. 1947.

Svoboda, 3. 4. 1947.

Svoboda, 10. 4. 1947.

Svoboda, 17. 4. 1947.

Svoboda, 24. 4. 1947.

6.2 Sekundární literatura

- AUERHAN, J.: *Československé menšiny za hranicemi*, Praha: Orbis, 1918.
- Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 1998.
- A. M., J. N., Přípona infinitivní. *Naše řeč* 18, č. 1, 1934, s. 32.
- CUŘÍN, F.: *Vývoj spisovné češtiny*, Praha: SPN, 1985.
- CVRČEK V., VONDŘIČKA, P.: *Syd - Korpusový průzkum variant*, Praha: FF UK, 2011. [citováno ze dne 6. 5. 2014]. Dostupný na <<https://syd.korpus.cz/>>.
- ČAPEK, T.: *Naše Amerika*, Praha: Nákladem Národní rady československé, 1926.
- ČAPEK, T.: *Padesát let českého tisku v Americe*, New York: Bank of Europe, 1911.
- Český jazykový atlas 1–5*. Ved. autor Jan Balhar, Pavel Jančák. Praha: Academia, 1992–2006.
- DUBOVICKÝ, I.: *Češi v Americe*, Praha: Pražská edice, 2003.
- DUTKOVA, L.: Texas Czech of Texas Czechs: An Ethnolinguistic Perspective on Language Use in a Dying Language Community, *Brown Slavic Contributions* 11, 1999, s. 2–10.
- ECKERT, E.: Community “Translation” in the Immigrant Press. *Third Slavic Linguistics Conference*, Columbus, Ohio, 2008 (rukopis příspěvku). Za zprostředkování studie děkujeme prof. Eckertové.
- ECKERT, E.: Gravestones and the Linguistic Ethnography of Czech-Moravians in Texas, *Markers* 18, 2001, s. 146–187.
- ECKERT E., HANNAN K.: Vernacular Writing and Sociolinguistic Change in the Texas Czech Community, *Journal of Slavic Linguistics* 17, 2008, č. 1–2, s. 87–161.
- ECKERTOVÁ, E.: *Kameny na prérii: Čeští vystěhovalci v Texasu*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004.
- ECKERTOVÁ, E.: Národ a jazyk: migranti v americké společnosti, *Lidé města* 14, 2012, č. 1, s. 17–44.
- ECKERTOVÁ, E.: Svoboda a nový domov v Texasu. *Hlasy muzea ve Frenštátě pod Radhoštěm* 23, 2006, č.1–4, s. 65–80.
- Elektronický slovník staré češtiny* [online], [citováno ze dne 6. 5. 2014]. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupný na <<https://vokabular.ujc.cas.cz/>>.
- DVOŘÁKOVÁ, Z.: *František Matouš Klácel*, Praha: Melantrich, 1976.

- FIDLEROVÁ, A., KUČERA, K., ZIKÁNOVÁ, Š.: *Úvod do historického vývoje češtiny*, Praha: FF UK, 2008.
- GALLUP, S. N.: *Journeys into Czech-Moravian Texas*, College Station: Texas A&M University Press, 1998.
- GEBAUER, J.: *Slovník staročeský* [online], Praha: Academia, 1970. [citováno ze dne 6. 5. 2014]. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupný na <<https://vokabular.ujc.cas.cz/>>.
- GEBAUER, J.: *Gebauerova Příruční mluvnice jazyka českého pro učitele a studium soukromé*, 6. vyd. upr. F. Trávníček. Praha: Československá grafická Unie, 1939.
- HANDLIN, O.: *The Uprooted. The Epic Story of the Great Migrations that Made the American People*, Boston: Little, Brown, 1990.
- HANNAN, K.: Ethnic Identity among the Czechs and Moravians of Texas. *Journal of American Ethnic History* 15, 1996, č. 4, s. 3–31.
- Hovorna: Nížepsaný, zmíněný. *Naše řeč* 10, 1926, č. 8, s. 253.
- HAVRÁNEK, B.: *Vývoj českého spisovného jazyka*, Praha: SPN, 1979.
- HOŠNOVÁ, E.: *Studie z vývoje novočeské syntaxe (konjunkce, pronominalizace)*, Praha: Karolinum, 2005.
- JAKLOVÁ, A.: První čechoamerická periodika, jejich jazyk a styl I., *Naše řeč* 84, 2001, č. 5, s. 245–252.
- JAKLOVÁ, A.: První čechoamerická periodika, jejich jazyk a styl II., *Naše řeč* 85, 2002, č. 1, s. 1–10.
- JAKLOVÁ, A.: *Čechoamerická periodika 19. a 20. století*, Praha: Academia, 2010.
- JUNGSMANN, J.: *Slovník česko-německý 1–5*, Praha: Academia, 1989–90.
- KARLÍK, P., NEKULA M., RUSÍNOVÁ Z.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: NLN, 1995.
- KUČERA, K.: *Český jazyk v USA*, Praha: Univerzita Karlova, 1990.
- KOMÁREK, M.: *Historická mluvnice česká*. 1, Hláskosloví, Praha: SPN, 1958.
- KOTT, F.: *Česko-německý slovník zvláště gramaticko-fraseologický 1–5*, Praha: František Šimáček, 1878–1893.
- LAMPRECHT, A., ŠLOSAR D., BAUER, J.: *Historická mluvnice češtiny*, Praha: SPN, 1986.
- LORENTZ, F.: *Pomoranische Wortebuch*, Berlin: Akademie-Verlag, 1975.
- MACHMANN, C., MENDEL J. W.: *Krásná Amerika. A Study of the Texas Czechs, 1859–1939*, Austin: Eakin, 1983.

- POLÁK, V.: Lexikální a etymologické drobnosti II. (čaj – thé), *Naše řeč* 20, 1936, č. 9, s. 227–231.
- PARK, R. E.: *The Immigrant Press and Its Control*, New York: Harper, 1922.
- Příruční slovník jazyka českého 1–9*, Praha: SPN, 1935–1957.
- REJZEK, J.: K formální adaptaci anglicismů. *Naše řeč* 76, 1993, č. 1, s. 26–31.
- SKRUŽNÁ L.: *Jazyk a styl čechoamerických periodik*, Praha: FF UK, 2010. Nepublikovaná bakalářská práce.
- ŠATAVA, L.: *Migrační procesy a české vystěhovalectví 19. století do USA*, Praha: Univerzita Karlova, 1989.
- ŠIPKOVÁ, M.: O jazyce čechoamerického týdeníku Našinec. *Naše řeč* 84, 2001, č. 4, s. 192–199.
- Texas Czech Heritage and Cultural Center* [online], [citováno ze dne 2. 5. 2014]. Dostupné na <<http://czechtexas.org/>>.
- Texas Press Association* [online], [citováno ze dne 2. 5. 2014]. Dostupné na <<http://texaspress.com/>>.
- Texas State Historical Association* [online], [citováno ze dne 2. 5. 2014]. Dostupné na <<http://www.tshaonline.org/>>.
- Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups*, Cambridge: Harvard Univ. Pr., 1980.
- TRÁVNÍČEK, F.: Záporový genitiv v češtině. *Slovo a slovesnost* 4, 1938, č. 3, s. 129–138.
- VACULÍK, J.: *České menšiny v Evropě a ve světě*, Praha: Libri, 2009.
- VINTR, J.: Zásady transkripce českých textů z barokní doby. *Listy filologické* 111, 1988, č. 3–4, s. 341–346.
- VLHA, M.: *Mezi starou vlastí a Amerikou. Počátky české krajanské komunity v USA 19. století v transatlantické perspektivě*, Brno: FF MU, 2013. Nepublikovaná disertační práce.
- UHLÍŘOVÁ, L.: *Knížka o slovosledu*, Praha: Academia, 1987.
- WALDAUF, J.: *Sokol: malé dějiny velké myšlenky*, Praha: Atelier ITM, 2007.